

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΥΠΟΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

ΥΠΟ ΤΟΥ Κ. ΚΩΣΤΑ ΣΤΡ. ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ

(Συνέχεια έκ του τεύχους 4. 5., τόμου Η')

8) 'Ο Λένιν : δαυμαστής τῆς «γερμανικῆς πειθαρχίας»

Τὴν ἴδια ἐποχὴ ποὺ κοινωνιολόγοι σὰν τὸν Robert Michels καὶ ἐπαναστάτες σὰν τὴ Rosa Luxemburg κατήγγειλαν τὸν «ἐκφυλισμὸ» καὶ τὴ «γραφειοκρατικοποίηση» τῆς σοσιαλδημοκρατίας, τὴ μετατροπὴ τῆς ἡγεσίας τῆς σὲ μιὰ ἀποστεωμένη ὀλιγαρχία καὶ τὴν ἐγκατάλειψη τῶν ἐπαναστατικῶν τῆς ἀρχῶν, ὁ Λένιν καλοῦσε τοὺς συντρόφους του νὰ πάρουν γιὰ παράδειγμα αὐτοὺς ποὺ λίγα χρόνια ἀργότερα ἐπρόκειτο νὰ ὀνομάσει «σοσιαλπροδότες» καὶ «νεκροθάφτες τῆς ἐπανάστασης».

Μὴ μπορῶντας νὰ φανταστῆ καλύτερο ἀντίδοτο στὸ «ρωσικὸ χάος», ὁ Λένιν ἐπαναλαμβάνει διαρκῶς: **«Κοιτᾶτε τοὺς Γερμανοὺς», «ἐμπνευστεῖτε ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς»** (1). Ἡ πατροπαράδοτη τυφλὴ ἐμπιστοσύνη ποὺ εἶχαν οἱ Γερμανοὶ στοὺς ἡγέτες τους, καὶ ποὺ ἐξηγεῖται ἀπὸ τίς καποραλιστικὲς συνήθειες ἑνὸς λαοῦ ποὺ ἀπὸ τὸν πόλεμο τῶν χωρικῶν καὶ μέχρι τὸν Χίτλερ δὲν εἶχε κάνει τὴν παραμικρὴ σοβαρὴ ἐπαναστατικὴ ἀπόπειρα, εἶναι γιὰ τὸν Λένιν ἀκρόδαντὴ ἀπόδειξη τῆς πολιτικῆς τους ὀριμότητος. **«Δημαγωγούς»** θεωρεῖ ὁ Λένιν αὐτοὺς ποὺ, σὰν τὴν Luxemburg, καλοῦσαν τοὺς γερμανοὺς ἐργάτες ν' ἀναπτύξουν μιὰ κάποια πρωτοβουλία καὶ νὰ μὴν κρέμονται ἀπὸ τοὺς ἡγέτες τους, ποὺ μετατρέπονταν σὲ μιὰ ἀνεξέλεγκτὴ κἀστα. Εὐτυχῶς ὅμως, λέει ὁ Λένιν:

«Οἱ Γερμανοὶ ἄκουγαν μ' ἕνα περιφρονητικὸ χαμόγελο αὐτοὺς ποὺ ἔκαναν τὴν δημαγωγικὴ προσπάθεια ν' ἀντιτάξουν στοὺς «ἡγέτες» τὴ «μάζα» καὶ νὰ ἀφυπνίσουν ὅλα τὰ κακὰ ἔνστικτα, τὰ ἔνστικτα τῆς ματαιοδοξίας, ποὺ κοιμοῦνται μέσ' στὴν ψυχὴ τῆς μάζας. Ὑπονομεύοντας τὴν ἐμπιστοσύνη τῆς μάζας στὴν ἡγεσία τῆς, οἱ δημαγωγοὶ αὐτοὶ δὲν ἔκαναν παρὰ νὰ ἐξασθενοῦν τὴ στερεότητα καὶ τὴ σταθερότητα τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος. Οἱ Γερμανοὶ ὅμως εἶναι πολιτικὰ ἀρκετὰ ἀναπτυγμένοι (sic), ἔχουν ἀρκετὴ πολιτικὴ πείρα (sic), ὥστε νὰ ξαίρουν ὅτι καμιὰ τάξη τῆς σημερινῆς κοινωνίας δὲν μπορεῖ νὰ φέρει εἰς πέρας τὸν ἀγῶνα τῆς, ἀν δὲν καθοδηγεῖται ἀπὸ μιὰ μικρὴ δμάδα προικισμένων ἡγετῶν, δοκιμασμένων, ἐπαγγελματικὰ προπαρασκευασμένων καὶ διαπαιδαγωγημένων ἀπὸ μιὰ μακρόχρονη πρακτικὴ ἐξάσκηση...» (2).

Κάθε ἀμφισβήτηση τῆς «κνωτο γερμανικῆς» (ὅπως θάλεγε ὁ Μπακοδῆν) ἀντίληψης τῆς πειθαρχίας ἦταν ἢ ἐπικίνδυνη ἢ ἀντιεπιστημονικὴ :

Ἐπικίνδυνη γιὰτὶ ἄμεσα ἢ ἔμμεσα, συνειδητὰ ἢ ἀσυνειδητὰ θὰ κατέληγε νὰ **«διασπᾶσει»** τὴν ἐνότητα τοῦ κινήματος. Ὁ Λένιν δὲν φαντα-

1) Λένιν: ἔνθ. ἀν. 1, 273, 283 κ.ο.κ.

2) Λένιν: ἔνθ. ἀν. 1, 273.

ζόταν ότι, λίγα χρόνια αργότερα και μόλις θάπερνε στα χέρια του την έξουσία, θα κατήγγελλε τους «προικισμένους ηγέτες» της II Διεθνούς σαν «πράκτορες του κεφαλαίου», και θα διασπούσε *πραγματικά* το έργατικό κίνημα. "Όσο για τις φράσεις για τη «στερεότητα και τη σταθερότητα» του κινήματος, που υποτίθεται ότι κινδύνευε από τους δυστυχώς πολύ ολιγάριθμους όπαδούς της Luxemburg και του Heine, αυτές δεν έμπόδισαν διόλου τους όπαδούς του, το 1933, να *συμμαχήσουν με τους Χιτλερικούς* έναντιόν των σοσιαλδημοκρατών, που τους άποκαλοῦσαν «σοσιαλφασίστες»...

Από την άλλη μεριά, ο Λένιν ήταν τόσο οίχμάλωτος των σχηματικών αντιθέσεων που κυριαρχούσαν μέσ' στην πολιτική φιλοσοφία της Ιντελλιγκέντσιας, ώστε του ήταν άδύνατο να θέσει το πρόβλημα της πολιτικής καθοδήγησης μ' ένα τρόπο έστω και έλαφρώς σοβαρότερο από το (πολιτικό) παιδαριώδες δίλημμα: «ή άπολυταρχία ή άναρχία». Έτσι θεωρούσε την άρχή της έσωκομματικής δημοκρατίας σαν μιá έπιστημονικά άπαράδεκτη έπιβίωση του ιστορικά ξεπερασμένου και ούτοπικοῦ Ιδεώδους της «*πρωτόγονης*» (*ήμεσης*) *δημοκρατίας*. Και για να δείξει το πόσο «ξεπερασμένος» και άνεδαφικός ήταν αυτός ο «πρωτόγονος δημοκρατισμός», ο Λένιν παραπέμπει πάλι με θρησκευτικό σεβασμό στο «*βιβλίο του Kautsky για τον κοινοβουλευτισμό και τη λαϊκή νομοθετική έξουσία*», όπου ο Πάπας της όρθοδοξίας δικαιολογούσε την άυταρχική του έξουσία «*κοροϊδεύοντας αυτούς που ζητάν στο όνομα του δημοκρατισμού «να γράφονται οι έφημερίδες του λαού από τον ίδιο τον λαό»... και άποδεικνύοντας την άνάγκη να υπάρχουν επαγγελματίες εκπρόσωποι της έργατικής τάξης*» (1).

Περιττεύει να προσθέσουμε ότι κανείς δεν ζητούσε τέτοια παράλογα πράγματα και ότι κανείς δεν άμφισβητούσε την άνάγκη μιáς ειδικευμένης έκπροσώπησης της έργατικής τάξης. Αυτό που ζητούσαν οι έπικριτές του Kautsky ήταν να χαλαρωθεί ή κατοραλιστική πειθαρχία και ο ιδεολογικός δογματισμός και να καταλάβει ή βάση του κόμματος την άνάγκη να κρατήσει υπό τον άγρυπνο έλεγχο της τους «επαγγελματίες έκπροσώπους» της, που άλλοιώς θα έπαυαν να την έκπροσωποῦν, έκπροσωπώντας άπλώς και μόνο τον έαυτό τους.

Δέν έπρόκειτο λοιπόν για τον «πρωτόγονο δημοκρατισμό» που έβλεπαν στον ύπνο τους ο Kautsky και ο Λένιν, αλλά γι' αυτό το «*γενικό έλεγχο*», που τόσο τον έξεθείαζε ο Λένιν. Ο μόνος νοσταλγός του «πρωτόγονου δημοκρατισμού», και μάλιστα στην πιό ούτοπική (άν όχι άπλώς δημαγωγική) μορφή του ήταν... ο ίδιος ο Λένιν, όταν, δεκαπέντε χρόνια αργότερα, έγραφε το περίεργο έργο του «*Τό Κράτος και ή Έπανάσταση*»! Την ίδια την ώρα που έβαζε τις βάσεις του πιό δεσποτικού γραφειοκρατικού κράτους της έποχής μας, ο Λένιν ζητούσε την πλήρη κατάργηση των ειδικευμένων υπαλλήλων και έπιτίθετο με μιá άσυνήθιστη βιαιότητα κατά του «προδότη» Kautsky ο όποιος άρνιόταν να καταλάβει

1) Λένιν: ένθ. άν. I, 273.

ὅτι «*ἡ κύρια διαφορὰ ἀνάμεσα στὸν ἀστικὸ κοινοβουλευτισμὸ καὶ τὸν προλεταριακὸ δημοκρατισμὸ συνίσταται στὸ ὅτι ὁ προλεταριακὸς δημοκρατισμὸς θὰ ἐπιδιώξει ἀ μ ἔ σ ω ς νὰ ξερριζώσει τὸν γραφειοκρατισμὸ*» (1) Τὸ θανάσιμο ἁμάρτημα τοῦ Kautsky ἦταν τὸ «*θρησκευτικὸ σέβας*» γιὰ τὸ γραφειοκρατικὸ κράτος, ἡ «*φειδιστικὴ*» του προσήλωση στὴν «*ἀστικὴ*» ἰδέα τῆς κοινοβουλευτικῆς ἀντιπροσωπείας, ἡ «*ἀντιεπιστημονικὴ*» του ἄγνοια τῆς βαθύτερης σημασίας τῆς καπιταλιστικῆς ἐξέλιξης, ἡ ὁποία, κατὰ τὴ λενινιστικὴ «*ἐπιστῆμη*», «*ἔκανε ἐπιτέλους δυνατὴ τὴν ἐπιστροφή στὴν πρωτόγονη (ἄμεση) δημοκρατία*» (2)!

Δὲν ἐπρόκειτο πιά γιὰ τὴν κατάργηση τῶν δημοσιογράφων, ἀλλὰ γιὰ τὴν κατάργηση ὅλων τῶν γραφειοκρατικῶν λειτουργιῶν!...

Ὅπως δὴποτε, ὅταν διατύπωνε τίς ἐπαναστατικὲς του ἀντιλήψεις γιὰ τὴν «*προλεταριακὴ πειθαρχία*», ὁ Λένιν βρισκόταν στὸ ἴδιο στρατόπεδο μὲ τὸν Kautsky καὶ τοὺς βραχμάνες τῆς σοσιαλδημοκρατίας—πράγμα γιὰ τὸ ὁποῖο πικρὰ ἐπρόκειτο νὰ μετανοήσει λίγα χρόνια ἀργότερα, ὅταν ἀναγκάστηκε νὰ καταλάβει ὅτι οἱ μόνοι ἀληθινοὶ ἐπαναστάτες ἦταν αὐτοὶ οἱ «*δημαγωγοί*», πὺ τόσο τοὺς περιφρονεῖσε τὸ 1902. Ἀλλὰ τότε ἦταν «*ἐπιστημονικὰ*» βέβαιος ὅτι «*ἡ ὀππορτουνιστικὴ ἀντίληψη τοῦ προγράμματος τοῦ σοσιαλιστικοῦ κόμματος* (δηλαδὴ ἡ ρεφορμιστικὴ του παραμόρφωση), ἡ ὀππορτουνιστικὴ ἀντίληψη τῆς κομματικῆς τακτικῆς (δηλαδὴ ἡ ἐγκατάλειψη τῶν ἐπαναστατικῶν μέσων πάλης καὶ ἡ παραδοχὴ τῶν «*κοινοβουλευτικῶν αὐταπατῶν*»), καὶ ἡ ὀππορτουνιστικὴ ἀντίληψη τῆς ἐσωκομματικῆς ὀργάνωσης (δηλαδὴ ἡ ἄρνηση τῆς ἀρχῆς τοῦ γραφειοκρατικοῦ συγκεντρωτισμοῦ καὶ τῆς μονολιθικῆς πειθαρχίας) εἶναι φυσικὰ ἀλληλένδετα φαινόμενα» (3).

Τὸ δογματικὸ αὐτὸ ὄξωμα ἐπέτρεπε στὸν Λένιν νὰ πιστεῦει ὅτι ὑπάρχει μιὰ σαφῆ διαχωριστικὴ γραμμὴ ἀνάμεσα στὴν «*ὀππορτουνιστικὴ*» καὶ τὴν «*ἐπαναστατικὴ*» πτέρυγα τῆς σοσιαλδημοκρατίας. «*Ἐπαναστατικὴ πτέρυγα*» ἦταν ὁ Kautsky καὶ οἱ ὀπαδοὶ του! «*ὀππορτουνιστές*» ἦταν ὅλοι οἱ ἄλλοι—ἀπὸ τὴν Rosa Luxemburg, γύρω ἀπὸ τὴν ὁποία συγκεντρώνονταν ὅλα τ' αὐθεντικὰ ἐπαναστατικὰ στοιχεῖα, μέχρι αὐτοὺς πὺ μαζὺ μὲ τὸν Wolfgang Heine κατήγγειλαν τὴ γραφειοκρατικοποίηση τῆς σοσιαλδημοκρατικῆς ὀργάνωσης, τίς ὀλιγαρχικὲς τάσεις τῆς ἡγεσίας τῆς καὶ τὴν ἐξάπλωση τῆς κονφορμιστικῆς νοοτροπίας καὶ τῆς παθητικῆς ὑπακοῆς στὴ βάση τοῦ κόμματος.

Ἄν ὁ Λένιν ἀποσιωπᾷ ἐντελῶς τὴν ὑπαρξὴ τῆς Luxemburg, ἡ ἰσχύς του ἀπέναντι στὴν «*τάση Heine*» δειχνεὶ τὴ βαθύτατη συγγένεια πὺ ἀισθανόταν μὲ τοὺς ἐπίσημους ἱεράρχες τῆς σοσιαλδημοκρατίας.

Ὁ W. Heine, πὺ ὁ Robert Michels τὸν θεωροῦσε σὰν ἓνα «*ἀκούραστο ὑπερασπιστὴ τῆς ἀπειλουμένης ἀτομικῆς καὶ πνευματικῆς ἐλευθερίας*».

1) Λένιν: *Τὸ Κράτος καὶ ἡ Ἐπανάσταση*, Oeuvres Choiesies II, 253—4.

2) Λένιν: ἔνθ. ἀν. II, 196—198.

3) Λένιν: *Ἐνα βῆμα μπρός, δύο βῆματα πίσω*, Oeuvres Choiesies I, 398—9.

ρίας μέσα στο (σοσιαλδημοκρατικό) **κόμμα**» (1), είναι ένας από τους πρώτους σοσιαλιστές που επέστησαν την προσοχή πάνω σ' ένα τυπικά μοντέρνο φαινόμενο: τη γραφειοκρατικοποίηση των μαζικών οργανώσεων, τη δημιουργία μιας ολιγαρχικής κάστας μέσα στα μοντέρνα μαζικά κόμματα (2). Συγκεκριμένα, ο Heine είχε αποκαλύψει με μια θαυμαστή οξυδέρκεια τις «δλοκληρωτικές» τάσεις αυτής της νέας ολιγαρχίας, στην οποία η «υπεράσπιση της ορθοδοξίας» έδινε το πρόσχημα για να ικανοποιήσει μια ιεροεξεταστική θέληση δύναμης: ο έκφυλισμός του «ορθόδοξου μαρξισμού» (τόσο επί «καουτοκισμού», όσο και επί «λενινισμού· σταλινισμού») άρκει για να δείξει πόσο δίκιο είχε ο Heine όταν καλούσε τους συντρόφους του, ήδη από το 1904, να καταλάβουν τι κινδύνους κυφορούσε «*ή πειθαρχία που απαιτεί ή ήγεςία ακόμα και στον τομέα όπου πρέπει να βασιλεύει ή πιό απόλυτη ελευθερία: στον τομέα της πνευματικής παραγωγής*» (3).

Η μονοπώληση της ορθοδοξίας, παρατηρούσε ο Heine, συμβάδιζε με την «τάση προς το γραφειοκρατισμό και το συγκεντρωτισμό»: η καθιέρωση της συνήθειας, μέσ' στους κόλπους της σοσιαλδημοκρατίας, «*όλες οι σημαντικές πολιτικές αποφάσεις να προέρχονται από ένα και μόνο κέντρο*» απογύμνωνε το κόμμα από το δημοκρατικό του περιεχόμενο και δημιουργούσε τον «*κίνδυνο να μπει στη θέση της λαϊκής κυριαρχίας ή παντοδυναμίας των κομματικών επιτροπών*» (4). «Όπως είδαμε (§ 30) την ίδια προφητεία έκανε την ίδια εποχή και ο Τρότσκι—μόνο που ο Heine πήγαινε πολύ μακρύτερα από τον Τρότσκι όταν πρόβλεπε ότι αυτή η γραφειοκρατικοποίηση του κόμματος επρόκειτο ν' αναπτύξει σε τέτοιο βαθμό την «τυφλή υποταγή» και την «*απόλυτη πειθαρχία*», ώστε θα νέκρωνε αυτό το ίδιο πολιτικό ένστικτο μέσα στο κόμμα.

Μετά τον πρώτο πόλεμο, που έβγαλε στο φώς όλο τον έκφυλισμό της σοσιαλδημοκρατίας, οι ιδέες του Heine έγιναν κοινό κτήμα. Ο Michels τις χρησιμοποίησε στο κλασικό του έργο *Κοινωνιολογία των πολιτικών κομμάτων* (5), για να ξυπνήσει τους σοσιαλιστές από το δογματικό τους λήθαργο. Άλλ' αυτό που συνετέλεσε πιό πολύ κι' από το έργο του Michels στη διάδοση των ιδεών του Heine είναι ή μπολσεβικική προπαγάνδα κατά της σοσιαλπροδοτικής σοσιαλδημοκρατίας!

Το 1904, όμως, ο Λένιν θεωρούσε τις κριτικές του Heine σαν εκφράσεις του «*όππορτουνιστικού*» πνεύματος (6). Και για να τις αντικρού-

1) Robert Michels: Zur Soziologie des Parteiwesens, κτλ. 1910 (2η έκδ. βελτιωμένη και επηυξημένη 1925 και 1957, A. Kröner, verlag) σελ. 166.

2) Wolfgang Heine: Demokratische Randbemerkungen zum Fall Göhre, Sozialistische Monatshefte, τεύχος 8, 1904.

3) W. Heine: ένθ. άν. σελ. 282.

4) W. Heine: ένθ. άν. II, 284.

5) R. Michels: ένθ' άν. σελ. 166, 218, 429, 452-3, 471.

6) Λένιν: ένθ. άν. II, 399·400.

σει, παρέπεμπε με θρησκευτική εὐλάβεια σὴν ἀπάντηση τοῦ Kautsky (1), ποὺ τὸν θεωροῦσε σὰν τὸν «ἀντιπρόσωπο τῆς ἐπαναστατικῆς πτέρυγας» τῆς σοσιαλδημοκρατίας (2)! Γιὰ τὸν Kautsky, ὅπως καὶ γιὰ τὸν Λένιν, ὁ φιλελευθερισμὸς τοῦ Heine, τῆς Luxemburg ἢ τοῦ Τρότσκι σήμαινε μιὰ ἀθέμιτη δ εἰσδυση τοῦ ἀστικοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἀστικῆς νοοτροπίας μέσα στὰ «προλεταριακὰ τάγματα». Ἡ εἴσοδος ἀστικῶν στοιχείων μέσα στὸ κόμμα, ἔλεγε ὁ Kautsky, ἐνίσχυσε τὶς ὀππορουνιστικὲς, τὶς αὐτονομιστικὲς καὶ ἀντιπειθαρχικὲς τάσεις· ὁ Jaurès, μιὰ ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες φυσιογνωμίες ποὺ ἔβγαλε τὸ σοσιαλιστικὸ κίνημα, ἦταν γιὰ τὸν Kautsky, ὁ τυπικὸς ἐκπρόσωπος αὐτῶν τῶν «ἀστικῶν στοιχείων», ποὺ «στὸ μέτρο ποὺ στρεφόταν πρὸς τὸν ὀππορουνισμό, ἔβλεπαν τὴν κομματικὴν πειθαρχία σὰν ἓνα ἀπαράδεκτο περιορισμὸ τῆς ἐλεύθερῆς τους προσωπικότητος» (3)!

Τὸ δικαστήριον τῆς ἱστορίας δὲν ἄργησε νὰ δείξει πόσο ἀπατηλὴ ἦταν αὐτὴ ἡ ὀλύμπια οὐσιοπεποίθησις τοῦ Kautsky: ἂν ἡ γερμανικὴ σοσιαλδημοκρατία εἶχε μερικὸς Jaurès, γιὰ νὰ ἐξουδετερώσουν τὸ καποραλιστικὸ πνεῦμα ποὺ τῆς εἶχαν ἐπιβάλλει οἱ διάφοροι Kautsky, ἀσφαλῶς δὲν θὰ εἶχε ἓνα τόσο οἰκτρὸ τέλος...

Στὸ ἐπόμενο κεφάλαιο, ὅταν θ' ἀναλύσουμε τὶς παράδοξες σκέψεις ποὺ ἐνέπνευσε στὸν Λένιν ὁ πρωσικὸς «κρατικὸς καπιταλισμὸς» τοῦ 1914—18, θὰ δοῦμε ἄλλη μιὰ ἐκδήλωση αὐτοῦ τοῦ ἄκριτου θαυμασμοῦ ποὺ ὁ Λένιν αἰσθάνοταν γιὰ τὸ γερμανικὸ «πρότυπο».

Ἡ ἴδια «γερμανοφιλία» τοῦ ἐπέτρεπε νὰ δίνει μιὰ «εὐρωπαϊκὴ» χροιά στὶς πῦρ τυπικὰ ρωσικὲς ἀντιδημοκρατικὲς καὶ ἀνελεύθερες παραδόσεις. Ἡ ἀναβίωσις τῶν ἰδεῶν τοῦ Τκάτσεφ μὲς' στὸ «λενινισμὸ» θὰ μᾶς δώσει ἀκριβῶς τὴν εὐκαιρία νὰ δοῦμε ἄλλη μιὰ φορὰ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἡ ἀναφορὰ σὴν ἱερῇ auctoritas τοῦ Kautsky ἐπέτρεπε στὸν Λένιν νὰ δίνει μιὰ ἐπίφασις «προοδευτικότητος» σ' αὐτὸ ποὺ ὁ Μπακούνιν ὀνόμαζε προφητικὰ ἢ «κνουτογερμανικὴ αὐτοκρατορία».

Υ) Ἀπὸ τὸν Τκάτσεφ στὸν Λένιν

Ἀπὸ τὸν Τκάτσεφ, ὁ Λένιν κληρονόμησε τὴν «ἰακωβινικὴ» ἰδέα ὅτι ἡ πολιτικὰ ἀμαθὴς καὶ ἀδρανὴς μάζα πρέπει νὰ τεθεῖ ὑπὸ τὴν κηδεμονία τοῦ «πρωτοποριακοῦ» κόμματος. Γιὰ τὸν Λένιν, ὅπως καὶ γιὰ τὸν Τκάτσεφ, «ἡ ἐργατικὴ τάξις, ἂν ἀφεθεῖ στὶς ἴδιες τῆς τὶς δυνάμεις, δὲν μπορεῖ νὰ φτάσει παρὰ μόνον σὲ μιὰ στενὰ σωματειακὴ («τραιητγιουνιονιστικὴ») συνείδησις» (4): Μόνη τῆς, ἡ ἐργατικὴ τάξις δὲν μπορεῖ νὰ ὑψωθεῖ ὡς τὴν ἀπόλυτη ἐπαναστατικὴ ἰδέα καί, ὅπως παράδοξα λέει ὁ Λένιν,

1) Λένιν: ἔνθ. ἀν. I, 400 - 2.

2) Λένιν: ἔνθ. ἀν. I, 400.

3) Ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Λένιν: ἔνθ. ἀν. I, 401.— Ἡ λενινιστικὴ ἀντίληψις τῆς «προλεταριακῆς πειθαρχίας» (§ 2b) μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ σὰν μιὰ ἐξτρεμιστικὴ παραμόρφωσις τῶν ἰδεῶν τοῦ Kautsky γιὰ τὸν «ἀναρχισμὸ» τῶν διανοουμένων ...

4) Λένιν: *Τί νὰ κάνουμε*; ἔνθ. ἀν. I, 197.

« π ρ ο δ ί ν ε ι τ η μ ε γ ά λ η Ι δ έ α τ η ς ά π ε λ ε υ θ έ ρ ω σ η ς τ ῶ ν έ ρ γ α ζ ο μ έ ν ω ν ά π ο τ ο υ ς ΐ δ ι ο υ ς τ ο υ ς έ ρ γ α ζ ό μ ε ν ο υ ς » (1) !

Μόνη της, ή έργατική τάξη δέν μπορεί νά σταθεΐ στο ύψος της έπαναστατικής της άποστολής, άλλ' άρκεΐται νά συνειδητοποιήσεί τά άπλά, άμεσα της συμφέροντα : τó μόνο πού βγαΐνει αυθόρμητα μέσα άπό τούς κόλπους του προλεταριάτου εΐναι ó τραιντιγουνιονισμός (ούτε καν ó συνδικαλισμός !), κι' αυτός ó τραιντιγουνιονισμός συνεπάγεται, κατά τόν Λένιν, τήν πλήρη **« ιδεολογική ύποταγή τών έργαζομένων στή μπουρζουαζία »** (2) !

'Ανίκανη ν' άποκτήσει μόνη της μιá όποιαδήποτε ιδεολογική « άνεξαρτησία », ή έργατική τάξη δέν θά μπορέσει νά σταθεΐ στο ύψος του μεσσιανικού της ρόλου παρά μόνο στο μέτρο πού θ' άφομοιώσει τó κήρυγμα τής Ιντελλιγκέντσιας. « Ξεχνώντας » διτ ή έργατική τάξη τής Ρωσίας δέν είχε άκόμα προλόβει νά σχηματιστεί σάν τέτοια κι' όττ τó ρωσικό βιομηχανικό προλεταριάτο δέν είχε ούτε καν εΐκοσι έτών Ιστορία, ó Λένιν έσπευδε ήδη άπό τó 1902 νά προειδοποιήσει τούς συντρόφους του για τούς κινδύνους πού κυοφορούσε ή δημοκρατική πίστη στήν πολιτική Ικανότητα τών μαζών. Για τούς « δυτικού » τύπου σοσιαλιστές, τó μεγάλο άπεργιακό κίνημα του 1896 ήταν μιá άτράνταχτη άπόδειξη τής ταξικής συνειδητοποίησης του προλεταριάτου : οί άπεργίες αυτές σήμειναν όττ ή « αυθόρμητη άνάπτυξη του έργατικού κινήματος » έπρόκειτο άργά ή γρήγορα νά οδηγήσει τήν έργατική τάξη στο δρόμο τής σοσιαλδημοκρατίας. 'Αντίθετα, για τόν Λένιν, οί άπεργίες αυτές είχαν μιá πολύ περιορισμένη σημασία **άκριβώς γιατί « άποτελοΐσαν ένα καθαρά αυθόρμητο κίνημα »** (3).

Οί άπεργοί αυτοί, λέει ó Λένιν, **« δέν μποροΐσαν άκόμα νά εΐναι συνειδητοί σοσιαλιστές »** (4). Δέν τó μπορούσαν, όχι γιατί, όπως θά φανταζόταν κανείς, δέν είχαν άκόμα προλάβει νά γίνουν **εργάτες**, άλλά γιατί οί **διανοούμενοι** δέν είχαν άκόμα κατορθώσει νά τούς δώσουν τή « σοσιαλιστική συνείδηση » : **« οί εργάτες δέν μποροΐσαν άκόμα νά έχουν μιá σοσιαλιστική συνείδηση, γιατί ή συνείδηση αυτή δέν μποροΐσε νά τούς δοθεί παρά μόνο άπ' έξω »**, δηλαδή άπό τούς έπιστρατευμένους διανοουμένους.

Δέν εΐναι δύσκολο νά καταλάβει κανείς όττ αυτή ή φειχολατρική αντίληψη του ρόλου τής « συνειδητής πρωτοπορείας » άποτελεί μιá πλήρη άνατροπή τών διαλεκτικών σχέσεων, πού **« όχι μόνο κατά τόν μαρξισμό, άλλά και κατ' αυτή τήν ΐδια τή λογική τής ευρωπαϊκής Ιστορίας, συνδέουν τήν ταξική πάλη και τή θεωρητική της συνειδητοποίηση και καθοδήγηση. Για τόν Μάρξ, οί Ιδέες και οί διανοούμενοι δέν έχουν τήν παραμικρή άυτόνομία, δέν έχουν « ούτε καν τήν έπίφαση τής άνεξαρτησίας »** (5) : δέν ύπάρ-

1) Λένιν : ένθ' άν.

2) Λένιν : ένθ' άν. Ι, 206.

3) Λένιν : ένθ' άν. Ι, 197.

4) Λένιν : αυτ. — Ο Λένιν ύπογραμμΐζει.

5) Βλ. πιο πάνω § 32 (91).

χουν παρά μόνο στο μέτρο που «έκφράζουν» τις «πραγματικές» σχέσεις που συνάπτονται στη «γῆ» τῆς ὕλικῆς παραγωγῆς καί τις ταξικῆς δραστηριότητος. Μὲ μιὰ ἀξιοθαύμαστη συνέπεια ὁ Μάρξ ἐφαρμόζει οὕτῃ τὴν ἀντίληψη πάνω στὶς ἴδιες του τίς ἰδέες τονίζοντας τὴν ἐξάρτησή τους ἀπὸ τὴν «πραγματικὴ» ἐξέλιξη τοῦ καπιταλισμοῦ καὶ τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος. Ἔτσι π.χ. στὴν *Ἀθλιότητα τῆς Φιλοσοφίας*, ὁ Μάρξ δίνει τὴν ἐξῆς ἐξήγηση τῆς *ἱστορικῆς* διαφορᾶς πού ξεχωρίζει τὸν «οὐτοπικό» ἀπὸ τὸν «ἐπιστημονικό» σοσιαλισμό: *«Ὅσο τὸ προλεταριάτο δὲν ἔχει ἀκόμα ἀρκετὰ ἀναπτυχθεῖ ὥστε ν' ἀποτελεῖ μιὰ συγκροτημένη κοινωνικὴ τάξη[...], κι' ὅσο οἱ παραγωγικὲς δυνάμεις δὲν ἔχουν ἀκόμα ἀρκετὰ ἀναπτυχθεῖ ὥστε ν' ἀφῆρουν νὰ διαφανοῦν οἱ ὕλικές προϋποθέσεις πού ἀπαιτοῦνται γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ προλεταριάτου»* οἱ θεωρητικοὶ τοῦ σοσιαλισμοῦ «δὲν εἶναι παρὰ οὐτοπιστές. Ἀλλὰ σὺ μὲτρο πού ἡ ἱστορία τραβάει τὸ δρόμο τῆς», στὸ μέτρο δηλαδὴ πού οἱ παραγωγικὲς δυνάμεις καὶ τὸ προλεταριάτο φτάνουν σ' ἓνα ἱκανοποιητικὸ βαθμὸ ἀνάπτυξης, ἢ μετατροπῆ τοῦ «οὐτοπιομοῦ» σὲ «ἐπιστήμη» γίνεται ἐφικτὴ: *«ἀπὸ τῆ στιγμῆ αὐτῆ, ἢ ἐπιστήμη πού παράγεται ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ ἐξέλιξη [...] παύει νὰ εἶναι δογματικὴ (dogmatique) καὶ γίνεται ἐπαναστατικὴ»* (1).

«Ὅπως βλέπουμε ὁ Μάρξ δὲν μποροῦσε νὰ νοήσει τὴν ἴδια του τὴν «ἐπιστήμη» παρά μόνο σὰν «προϊόν» τῆς ἱστορικῆς ἐξέλιξης τοῦ καπιταλισμοῦ καὶ τῆς ἱστορικῆς ὠρίμανσῆς τῆς ταξικῆς συνειδησῆς τοῦ προλεταριάτου. Θὰ μποροῦσε νὰ θαυμάσει κανεὶς τὴν ταπεινοφροσύνη πού δειχνεῖται ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀντίληψη, ἂν ὁ Μάρξ δὲν εἶχε φροντίσει ἀπὸ τὰ πρῶτα νὰ δώσει μιὰ ὑπέρμετρη κοσμογονικὴ σημασία τόσο στὸν καπιταλισμὸ καὶ τὰ «θαύματά» του, ὅσο καὶ στὸ προλεταριάτο καὶ τὴν ἱστορικὴ του ἀποστολή. Ὁ καπιταλισμὸς δὲν ἦταν γιὰ τὸν Μάρξ ἓνα κοινωνικο-οικονομικὸ καθεστῶς ἀνάμεσα στ' ἄλλα: Κορύφωμα καὶ στεφάνωμα ὅλης τῆς παγκόσμιας ἐξέλιξης, ὁ καπιταλισμὸς ἐπρόκειτο νὰ ὀδηγήσει τὴν ἀνθρωπότητα στὰ πρόθυρα τῆς «ἀληθινῆς» τῆς ἱστορίας. Καὶ τὸ προλεταριάτο δὲν ἦταν μιὰ κοινωνικὴ τάξη ἀνάμεσα στὶς ἄλλες: Ἐνοάρκωση τῆς καθαρῆς ἰδέας τῆς ἀνθρωπότητος, τὸ προλεταριάτο ἐπρόκειτο νὰ *«λύσει τὸ αἴνιγμα τῆς ἱστορίας»* (2) καὶ νὰ *«πραγματοποιήσει τὴ φιλοσοφία»* (3). Φαινομενικὰ μετριόφρων, ἡ ἰδέα πού εἶχε σχηματίσει ὁ Μάρξ γιὰ τίς ἀντικειμενικὲς προϋποθέσεις τῆς διαμόρφωσης τῆς ἴδιας του τῆς ἐπιστήμης, ἔκρυβε στὴν πραγματικότητα τὴν πιὸ ὑπέρμετρη ὕβρη: ἀπὸ τὴν ὕβρη αὐτὴ βγαίνουν ὅλες αὐτές οἱ πομπώδεις διακηρύξεις γιὰ τὴν «προλεταριακὴ ἐπιστήμη μόνῃ ἀληθινῇ ἐπιστήμῃ» πού τόσο κακὸ ἔκαναν στὴ σοσιαλιστικὴ σκέψη.

Θᾶταν πολὺ ἐνδιαφέρον νὰ δείξει κανεὶς τίς διαφορὲς φάσεις ἀπὸ τίς ὁποῖες πέρασε διαδοχικὰ αὐτὴ ἡ μυθολογία τῆς «προλεταριακῆς ἀλή-

1) Μάρξ: *Misère de la Philosophie* (Ed. Sociales 1947), σελ. 100.

2) Μάρξ: *Nationalökonomie und Philosophie* σελ. 18.

3) Μάρξ: *Κριτικὴ τῆς Ἑγελειανῆς φιλοσοφίας τοῦ Δικαίου*. *Εἰσαγωγή*: Die Frühschriften σελ. 224.

θειας». Ἀλλὰ γιὰ νὰ καταλάβουμε τὸ πῶς καὶ γιὰτὶ πέρασε ἡ «προλεταριακὴ ἐπιστῆμη» ἀπὸ τὶς χιλιαστικὲς subtilités τοῦ Λυκάτζ (1) στὸν «χυδαῖο μαρξισμό» τοῦ Μπουχάριν, καὶ ἀπὸ τὸν χυδαῖο μαρξισμό τοῦ Μπουχάριν στὴν ἀσυνομικὴ ὀρθοδοξία τοῦ Στάλιν, τὸ καλύτερο ποῦ ἔχουμε νὰ κάνουμε εἶναι νὰ ἐπιστρέψουμε στὸν Λένιν.

Εἶδαμε ὅτι γιὰ τὸν Μάρξ ἡ ἐπαναστατικὴ θεωρία καὶ ἡ σοσιαλιστικὴ συνείδηση εἶναι «προϊόντα» τῆς ἱστορικῆς - ταξικῆς ἐξέλιξης τοῦ προλεταριάτου: ὅπως σύμφωνα μὲ τὴ βασικὴ μαρξιστικὴ ἀρχή, «*τὸ κοινωνικὸ εἶναι προσδιορίζει τὴ συνείδηση, καὶ ὄχι ἡ συνείδηση τὸ εἶναι*» (2), ἔτσι καὶ τὸ ἱστορικὸ «εἶναι» τοῦ προλεταριάτου προσδιορίζει τὴ «συνείδηση» τῶν ἰδεολόγων ποῦ καλῶς ἢ κακῶς νομίζουν ὅτι τὸ ἐκπροσωποῦν.

Ὁ Λένιν ἀντιστρέφει αὐτὴ τὴ θεμελιώδη μαρξιστικὴ πρόταση τονίζοντας τὴν προτεραιότητα τῆς: «*ἐπαναστατικῆς διανοήσεως*» καὶ τὴν ὑποτέλεια τοῦ προλεταριάτου. Ἄν οἱ ἐργάτες τοῦ 1890 - 1900 δὲν «μποροῦσαν ἀκόμα νὰ ἔχουν μιὰ σοσιαλιστικὴ συνείδηση», αὐτὸ ὀφείλεται ὄχι στὸ ὅτι δὲν εἶχαν ἀκόμα ἀρκετὰ ἀναπτυχθεῖ ὥστε ν' ἀποτελοῦν μιὰ συγκροτημένη κοινωνικὴ τάξη, ἀλλὰ στὸ ὅτι οἱ διανοοῦμενοι δὲν εἶχαν ἀκόμα ὀργανωθεῖ στὸ κόμμα τῶν «ἐπαγγελματιῶν ἐπαναστατῶν», οὕτως ὥστε νὰ δώσουν «ἀπὸ τὰ ἔξω» στοὺς ἐργάτες τὴ σοσιαλιστικὴ συνείδηση, ποῦ μόνοι τους δὲν θὰ μποροῦσαν ποτέ ν' ἀποκτήσουν.

Ἡ «προλεταριακὴ ἐπιστῆμη» ὄχι μόνο εἶναι ἐπέκεινα τῆς προλεταριακῆς συνείδησης ἀλλὰ εἶναι κτῆμα ἀποκλειστικὸ τῆς ἀστικῆς ἰντελλιγκέντιας:

«Ἡ ἱστορία ὅλων τῶν χωρῶν διδάσκει ὅτι, ἂν ἀφεθεῖ σὲς ἴδιες τὶς τὶς δυνάμεις, ἡ ἐργατικὴ τάξη δὲν μπορεῖ νὰ φτάσει παρὰ μόνο σὲ μιὰ τραινεργουνοιστικὴ συνείδηση, δηλαδὴ στὴ συνείδηση ὅτι πρέπει νὰ ὀργανωθεῖ σὲ συνδικάτα, νὰ ἀγωνιστεῖ κατὰ τῶν ἐργοδοτῶν, νὰ ζητήσει ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση νὰ ἐπιβάλλει μιὰ φιλεργατικὴ νομοθεσία, κτλ. Ὅσον ἀφορᾷ τὴ σοσιαλιστικὴ θεωρία, αὐτὴ βγήκε μέσα ἀπὸ τὶς φιλοσοφικῆς, ἱστορικῆς, οἰκονομικῆς θεωρίες ποῦ διατύπωσαν οἱ μορφωμένοι ἐκπρόσωποι τῆς ἄρχουσας τάξης: οἱ διανοοῦμενοι. Αὐτοὶ οἱ ἴδιοι οἱ ἰδρυτὲς τοῦ σύγχρονου ἐπιστημονικοῦ σοσιαλισμοῦ, ὁ Μάρξ καὶ ὁ Ἑγκελς, ἦσαν ἀστοὶ διανοοῦμενοι. Τὸ ἴδιο γίνηκε καὶ στὴ Ρωσία. Ἡ θεωρία τῆς σοσιαλδημοκρατίας διαμορφώθηκε ἐντελῶς ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν αὐθόρμητὴ ἀνάπτυξη τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος: διήρξε τὸ φυσικὸ καὶ ἀναπόφευκτο ἀποτέλεσμα τῆς ἐξέλιξης τῆς σκέψεως τῶν σοσιαλιστῶν ἐπαναστατῶν διαγνουμένων» (3).

Ἡ «ἀλήθεια» δὲν εἶναι λοιπὸν «προλεταριακὴ» ἀπὸ τὴν ἄποψη ὅτι μόνο τὸ προλεταριάτο μπορεῖ νὰ τὴ συλλάβει: ἀντίθετα, ξεπερνάει τὸ προλεταριάτο, ἀπὸ τὴν ἄποψη ὅτι τὸ προλεταριάτο δὲν μπορεῖ νὰ τὴ συλλάβει παρὰ μόνο μὲ τὴ μεσιτεία τῶν «σοσιαλιστῶν καὶ ἐπαναστατῶν διανοομένων», ποῦ μόνο αὐτοὶ εἶναι σὲ θέση ν' ἀντικρύσουν «ἐπιστημονικὰ» τὴν κοινωνικὴ πραγματικότητα. Ἡ ἀλήθεια εἶναι «προλεταριακὴ» ἀπλῶς καὶ μόνο ἀπὸ τὴν ἄποψη ὅτι τὸ προλεταριάτο μπορεῖ νὰ «ἀφομοιώσει» τὸ κήρυ-

1) Βλ. σχετικὰ *Τὰ Θεμέλια τοῦ Μαρξισμοῦ* Α/1, σελ. 95.

2) Πρόλογος τοῦ 1859 στὴν *Κριτικὴ τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας*.

3) Λένιν: ἔνθ' ἄν. 1, 197-8.

γμα της επαναστατικής Ιντελιγκέντσιας «πολύ πιό εύκολα» από τις άλλες τάξεις. Και πάλι, τὸ ὅτι «*ἡ ἐργατικὴ τάξη αὐθόρμητα τείνει πρὸς τὸ σοσιαλισμό*», δὲν σημαίνει καθόλου ὅτι δὲν εἶναι ἡ «*ἀστικὴ ἰδεολογία*» αὐτὴ πού «*αὐθόρμητα ἐπιβάλλεται στὸν ἐργάτη*» (1). Ὁ λόγος εἶναι ὅτι «*ἡ ἀστικὴ ἰδεολογία εἶναι ἀρχαιότερη καὶ πιὸ δλοκληρωμένη (sic) ἀπὸ τὴ σοσιαλιστικὴ*» (2): μόνο μιὰ φανατισμένη «πρωτοπορεία» ἀπὸ διανοουμένους μπορεῖ νὰ ἐξουδετερώσει αὐτὴ τὴν «αὐθόρμητη» διείσδυση τῆς ἀστικῆς ἰδεολογίας μέσα στὴν ἐργατικὴ τάξη. Καὶ πάλι, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ τὴν ἐξουδετερώσει, ἡ «συνειδητὴ» πρωτοπορεία πρέπει νὰ ἔχει ἐντελῶς καθυποτάξει τὴν ἐργατικὴ τάξη. Γι' αὐτό, αὐτοὶ πού ὑπερεκτιμοῦν τὴν ἱκανότητα τοῦ προλεταριάτου ν' ἀναλάβει μόνο του μιὰ ἱστορικὴ πρωτοβουλία, ὑποτιμώντας τὸ ρόλο τῆς «διανοοῦμενης πρωτοπορείας», «*δὲν κάνουν παρὰ νὰ ἐνισχύουν, εἴτε τὸ θέλουν, εἴτε δὲν τὸ θέλουν, τὴν ἐξάπλωση τῆς ἀστικῆς ἰδεολογίας μέσα στὴν ἐργατικὴ τάξη*» (3).

Ὁ Λένιν εἶχε πλήρη ἐπίγνωση ὅτι οἱ ἀντιλήψεις του αὐτὲς βρίσκονταν στὰς ἀντίποδες τῆς μαρξιστικῆς δημοκρατικῆς ἰδέας. Γιὰ νὰ τὴν στηρίξει, δὲν βρῆκε καλύτερο τρόπο ἀπὸ τὸ νὰ παραπέμψει στὴς «*βαθειὰ σωστὲς καὶ πλήρεις νοήματος ἰδέες τοῦ K a u t s k y*», πού ἀναφέρουμε πιὸ πρὶν (§ 26). Τυφλωμένος ἀπὸ τὸν πιὸ ἄκριτο θαυμασμό γιὰ τὸ γερμανικὸ πρότυπο, ὁ Λένιν συνέχιζε στὴν πραγματικότητα τὴν πιὸ ἀνελεύθερες παραδόσεις τῆς Ρωσίας, τὴν ὥρα ἀκριβῶς πού νόμιζε ὅτι βρίσκεται στὴν «πρωτοπορεία» τοῦ προοδευτικοῦ κινήματος τῆς Εὐρώπης.

Χωρὶς ἐπαναστατικὴ θεωρία δὲν ὑπάρχει ἐπαναστατικὴ πράξη (4): ἀπὸ τὴν θεμελιώδη αὐτὴ μαρξιστικὴ ἀρχή, πού σημαίνει ἀπλῶς τὴν ἀνάγκη τῆς «διαλεκτικῆς» συνένωσης τῆς θεωρίας καὶ τῆς πράξης, ὁ Λένιν ἔβγαζε τοῦτα τὰ παράδοξα συμπεράσματα:

1) Ἀποκλειστικοὶ φορεῖς τῆς «ἐπαναστατικῆς θεωρίας» εἶναι οἱ «ἀστοὶ διανοούμενοι», μεταμορφωμένοι σὲ «ἐπαγγελματίες ἐπαναστάτες» καὶ ὑποταγμένοι στὴ μονολιθικὴ πειθαρχία τοῦ «πρωτοπορειτικοῦ κόμματος».

2) Ἡ ταξικὴ πράξη τοῦ προλεταριάτου δὲν γίνεται ἐπαναστατικὴ παρὰ μόνο στὸ μέτρο πού οἱ «διανοούμενοι ἐπαναστάτες», πού αὐτοὶ καθαυτοὶ ἀποτελοῦν μιὰ κατηγορία «ἐξω» ἀπὸ τὸ προλεταριάτο, μεταδίδουν στὸ προλεταριάτο τὴν ἐπαναστατικὴ τους θεωρία.

2) Αὐτὸ καθαυτὸ τὸ προλεταριάτο δὲν ἀποτελεῖ ἕνα ἀληθινὸ ἐπαναστατικὸ παράγοντα· τέτοιος παράγοντας εἶναι μόνο ἡ «συνειδητὴ πρωτοπορεία», πού μόνο αὐτὴ μπορεῖ ν' ἀπελευθερώσει τὸ προλεταριάτο ἀπὸ τὴν ἰδεολογικὴ του ὑποταγὴ στὴ μπουρζουαζία.

4) Γιὰ νὰ μπορέσει νὰ πραγματοποιήσει αὐτὴ τὴν ἰδεολογικὴ ἀπε-

1) Λένιν: ἔνθ' ἀν. 1, 208.

2) Λένιν: ἔνθ' ἀν. 1, 207.

3) Λένιν: ἔνθ' ἀν. 1, 204.

4) Λένιν: ἔνθ' ἀν. 1, 192.

λευθέρωση του προλεταριάτου το «πρωτοπορειακό κόμμα» όφείλει να βλέπει τὰ πράγματα *όχι από την περιορισμένη σκοπιά του προλεταριάτου, αλλά από την ανώτερη σκοπιά δόλκνης τής κοινωνίας.*

Για τον Λένιν, το προλεταριάτο χαρακτηρίζεται από μια *διπλή ελαττωματικότητα*: όχι μόνο είναι άνικανο να ύψωθεί μόνο του ως την «επαναστατική θεωρία» και τή «σσιαλιστική συνείδηση», αλλά και επιπλέον είναι άνικανο ν' αποκτήσει μια *συνοπτική θέα* τής κοινωνίας που όφείλει ν' ανατρέψει. 'Η προοπτική του προλεταριάτου δέν ταυτίζεται, όπως πίστευε και έλλιζε ο Μάρξ, με την προοπτική του «κοινωνικού ανθρώπου»: το προλεταριάτο δέν ενδιαφέρεται παρά μόνο για τον έαυτό του και τὰ άμεσα του συμφέροντα, ή συνείδησή του μένει αίχμάλωτη τής άπλης αντίθεσης του προς τους καπιταλιστές: μόνο το πρωτοπορειακό κόμμα μπορεί να ύψωθεί σ' αυτή την καθολική σκοπιά που μόνο άπ' αυτήν μπορεί να φανερωθεί ή αλήθεια.

δ) 'Από τον Μάρξ στον Λένιν

'Ο Μάρξ πίστευε ότι επιτέλους είχε βρει μέσ' στο προλεταριάτο την ενσάρκωση τής ανθρώπινης καθολικότητας. Για τον Μάρξ, ένα κύριο χαρακτηριστικό τής «προϊστορίας τής ανθρωπότητας» είναι το ότι κομιά από τις αντίμαχες προκαπιταλιστικές τάξεις δέν μπόρεσε να διεκδικήσει ένα καθολικό, πανανθρώπινο δίκαιο. Τά συγκρούόμενα συμφέροντα όλων ως τὰ τώρα των ανθρώπινων ομάδων και τάξεων αποτέλεσαν «ιδιαιτέρα» και «περιορισμένα» συμφέροντα, και συνεπώς, δέν είχαν κανένα άληθινά πανανθρώπινο περιεχόμενο. Και αν τώρα οι επαναστατικές *ιδεολογίες* έδιναν στα ταξικά αυτά συμφέροντα τή «μορφή τής καθολικότητας», αυτό όφείλεται, παρατηρεί εύστοχα ο Μάρξ, στο ότι:

«Κάθε νέα τάξη, που παίρνει τή θέση τής τάξης που κυριαρχούσε πριν άπ' αυτήν, είναι ύποχρεωμένη για να πραγματοποιήσει το σκοπό της, να παρουσιάσει το συμφέρον της σαν το κοινό συμφέρον όλων των μελών τής κοινωνίας, δηλαδή να δώσει στις ιδέες της τή μορφή τής καθολικότητας... Μόνο και μόνο επειδή αντίκειται στην άρχουσα τάξη, ή επαναστατική τάξη παρουσιάζεται όχι σαν τάξη, αλλά σαν ο εκπρόσωπος δόλκνης τής κοινωνίας. "Ετσι ή εξέγερσή της μοιάζει να είναι ή εξέγερση δόλκνης τής μάζας έναντιον τής απομονωμένης άρχουσας τάξης» (1).

Αυτό μπορεί να το κάνει «στην αρχή» τής επαναστατικής διαδικασίας: στη φάση αυτή, τὰ συμφέροντά της συνδέονται κατά κάποιον τρόπο με τὰ κοινά συμφέροντα: δέν έχουν ακόμα άποδειχτεί ότι είναι «τὰ *ιδιαιτέρα* συμφέροντα μιας *ιδιαιτέρας* τάξης». Αλλά μόλις νικήσει ή επανάσταση και σταθεροποιηθεί το καθεστώς, ή «*αντίθεση ανάμεσα στη νέα άρχουσα τάξη και την άρχόμενη γίνεται δλοένα και ριζικότερη και βαθύτερη*» (2).

Άπ' αυτή την άποψη, ή κοσμοϊστορική σημασία του προλεταριάτου συνίσταται στο ότι το προλεταριάτο αποτελεί μια τάξη ανθρώπων μέσ'

1) Marx: Die Deutsche Ideologie, σελ. 46.

2) Αύτ. Περιττεύει να πούμε ότι ή θεωρία αυτή ίσχύει και για τή γραφειοκρατική επανάσταση.

στην οποία ὅλη ἡ ἐργαζόμενη ἀνθρωπότητα μπορεῖ ν' ἀναγνωρισθεῖ :
«μιά τάξη πού ἡ καθολική της ὀδύνη τῆς δίνει ἕναν καθολικό χαρακτήρα, μιά τάξη πού δὲν διεκδικεῖ ἕνα ὀρισμένο, ἰδιαίτερο δίκαιο, γιατί ὑφίσταται μιά ὀρισμένη, ἰδιαίτερη ἀδικία, ἀλλὰ διεκδικεῖ ἕνα ἀπόλυτο δίκαιο γιατί ὑφίσταται μιά ἀπόλυτη ἀδικία. μιά τάξη ἐπιτέλους πού δὲν μπορεῖ ν' ἀπελευθερωθεῖ χωρὶς ν' ἀπελευθερώσει ὅλες τὶς ἄλλες τάξεις» (1).

Οἱ μικροαστοὶ ἢ οἱ ἀγρότες μποροῦν ἴσως νὰ διατυπώσουν ὀρισμένες τμηματικές διεκδικήσεις ἀπὸ τὶς ὁποῖες οἱ ἄλλες τάξεις θὰ μποροῦν ἴσως νὰ ἐπωφεληθοῦν ὡς ἕνα ὀρισμένο σημεῖο. Ἀλλὰ δὲν μποροῦν νὰ συλλάβουν τὴν ἀνάγκη μιᾶς «ριζικῆς ἐπανάστασης», γιατί μόνο μιά τάξη ὀλοκληρωτικά ἐξοντωμένη, καταδικασμένη σὲ μιά ὀλοκληρωτικὰ ἀπάνθρωπη κατάσταση, μπορεῖ νὰ ζητήσῃ νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ ὄνειρο μιᾶς ὀλοκληρωτικὰ ἀνθρώπινης ζωῆς :

«Εἶδομεν αὐτόν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος οὐδὲ κάλλος· ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον(...) οὗτος τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν φέρει καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται· τῷ μῶλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν».

Στὴ «χριστολογική» αὐτὴ προφητεία τοῦ Δευτέρου Ἡσαΐα (2), ὁ Μάρξ φέρνει μιά «κοινωνιολογική» ἐπικύρωση, πού δὲν καταφέρει πολὺ καλὰ νὰ κρύψῃ τὸ ἐσχατολογικὸ ρίγος πού τὴ διαπερνάει: τὸ «τέλος τῆς προῖστορίας», πού παριστάνεται ἀπὸ τὴν «αὐξοῦσα ἀπαθλίωση τοῦ προλεταριάτου», ἔχει στὸν Μάρξ τὴν ἴδια δισήμαντη ἔννοια μὲ τὴ στιγμή τῆς ἐμφάνισης τοῦ Ἀντίχριστου. Παροξυστικὴ ἔκφραση ὅλης ὡς τὰ τώρα τῆς «πτώσης» τοῦ ἀνθρώπου, ἡ προλεταροποίηση τῆς ἀνθρωπότητας εἶναι ταυτόχρονα κοὶ ἡ ἀναγγελία τῆς μέλλουσας τῆς ἀνάληψης :

«Διὸ λέγει· ἀναβάς εἰς ὕψος ἠχμαλώτευσεν αἰχμαλωσίαν καὶ ἔδωκε δόματα τοῖς ἀνθρώποις. Τὸ δὲ ἀνέβη τί ἐστὶν εἰ μὴ καὶ δεῖ κατ' ἐβη πρῶτον εἰς τὰ κατώτερα μέρος τῆς γῆς; ὁ καταβάς αὐτὸς ἐστὶν καὶ ὁ ἀναβάς ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα»(3).

Τὸ ἀρχετυπικὸ αὐτὸ ἔβραιο - χριστιανικὸ⁴ μοτίβο ἐξηγεῖ πολὺ περισσότερο ἀπὸ τὴν «κριτικὴ τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας» τὴν ἀσθόριστη γοητεία πού ἀσκεῖ ὁ μαρξικὸς προφητισμὸς : γιὰ νὰ σωθεῖ ἡ ἀνθρωπότητα θὰ πρέπει νὰ ἐμφανισθεῖ μιά τάξη πού νᾶχει πέσει στὸ βυθὸ τῆς ἀπώλειας, μιά τάξη πού ὄντας «*ἡ ὀλοκληρωτικὴ ἀπώλεια τοῦ ἀνθρώπου*», «*δὲν μπορεῖ νὰ ξαναβρεῖ τὸν ἑαυτὸ της παρὰ μόνον μὲ τὴν ὀλοκληρωτικὴν ἀνάκτηση τοῦ ἀνθρώπου*» (4).

Ἀπὸ μιά ἀποψη, δὲν ἔχουμε κανένα λόγο νὰ στενοχωρηθοῦμε πού ὁ «ρεαλισμὸς» τοῦ Λένιν γκρέμισε ἐκ βᾶθρων αὐτὸ τὸ μεσσιανικὸ βερμπαλισμὸ. Πραγματικά, ὁ Λένιν ἦταν ἀπόλυτος βέβαιος ὅτι τὸ προλεταριάτο ἦταν ἀνίκανο ὄχι μόνον νὰ ὕψωθεῖ πάνω ἀπὸ τὸν ἐμπειρισμὸ τῶν στενᾶ

1) Μάρξ: *Κριτικὴ τῆς ἐγγελευτικῆς φιλοσοφίας τοῦ Δικαίου*. Die Frühschriften σελ. 222 - 3.

2) Ἡσαΐας ΝΓ' 3 - 6.

3) Παῦλος: *Πρὸς Ἐφεσίους* Δ' 8 - 11.

4) Μάρξ: ἐνθ' ἄν. σελ. 223.

οικονομικών του συμφερόντων στον υπερούρανο τόπο της «προλεταριακής έπιστήμης», αλλά και να εκφράσει μια οποιαδήποτε καθολική διεκδικηση. Για τον Λένιν, αν η τάξη - μεσσίας δεν «φωτιστεί» πρώτα από τους «έπαγγελματίες επαναστάτες» (που γίνονται έτσι διπλά σωτήρες της ανθρωπότητας), δεν πρόκειται ποτέ ν' ανταποκριθεί στη χιλιαστική αποστολή που της έχει αναθέσει (χωρίς να τη ρωτήσει) ο «έπιστημονικός σοσιαλισμός». Έρημο από καθοδήγηση και άδιαφώτιστο, με μια λέξη «άφημένο στις ίδιες του τις δυνάμεις», το προλεταριάτο όχι μόνο δεν διεκδικεί κανένα «άπόλυτο δίκαιο», αλλά είναι τόσο έγώιστικά απορροφημένο από τις «ιδιαιτερές» του διεκδικήσεις, ώστε ξεχνάει, μπορεί μάλιστα και να άδιαφορεί για τó ότι, δίπλα του, υπάρχουν κι' άλλοι άνθρωποι κι' άλλες τάξεις, που ύφιστανται κι' αυτοί μια λιγότερο ή περισσότερο «άπόλυτη άδικία»:

«Γιατί, ρωτοῦσε ο Λένιν τó 1902⁽¹⁾, οί ρώσοι εργάτες δείχνουν τόσο λίγη επαναστατικότητα μπρός στις άστυνομικές θηριωδίες⁽²⁾, τούς θρησκευτικούς διωγμούς⁽³⁾, τήν κακομεταχείριση τών άγροτών⁽⁴⁾, τά σκάνδαλα τής λογοκρισίας⁽⁵⁾, τά μαρτύρια στα όποια ύποβάλλονται οί στρατιώτες⁽⁶⁾, τήν εχθρότητα που συναντάει ή παραμικρή, ακόμα και ή πιό άνώδυνη πρωτοβουλία στην πνευματική ζωή⁽⁷⁾»;

Ο Λένιν είχε κάθε λόγο να μη μπορεί να ύποψιαστεί τó τι έπρόκειτο να γίνει στη Ρωσία και στις «λαϊκές δημοκρατίες» από τή στιγμή που ή «συνειδητή πρωτοπορεία» θ' άνελάμβανε τó «παιδαγωγικό» και «άνοικοδομητικό» της έργο!

Αν δεν τοῦ πέρασε καν από τó νοῦ ή ιδέα ότι οί μάζες μπορούσαν **μόνες τους** να δώσουν μια άπάντηση στο έρώτημα που τόσο βιαστικά έθετε, είναι, πρώτα, γιατί βιαζόταν να δώσει τή δική του άπάντηση, και

1) Λένιν: *Τί να κάνουμε*; Ένθ' άν. I, 230.

2) Κανείς δεν μπορούσε να φανταστεί ότι τά «σοσιαλιστικά» στρατόπεδα συγκέντρωσης έπρόκειτο να χρησιμοποιηθοῦν σαν νόμιμα μέσα για τήν εκτέλεση τών «σοσιαλιστικῶν» σχεδίων.

3) Τά άντισημικτά πογκρόμ και ο διωγμός τών αίρέσεων (Ντουκοβόρ κλπ.) που ύπαινίσσεται ο Λένιν είναι άστειότητες αν παραβληθοῦν με τά τρομοκρατικά μέσα που χρησιμοποίησε ο Στάλιν για να ξεριζώσει τó χριστιανισμό από τó ρωσικό λαό και να πατάξει τή «σιωνιστική» παρέκκλιση.

4) Τί θάλεγε ο Λένιν για τήν τρομοκρατική «κολλεκτιβοποίηση» τής γεωργίας και τó «σωματικό λικβιντάρισμα τών κουλάκων»;

5) Η τσαρκική λογοκρισία είναι τó άκρον άωτον του φιλελευθερισμού αν παραβληθεῖ με τήν άστυνομική έπιτήρηση τής σκέψης που συνοδεύει τή «σοσιαλιστική» λογοκρισία.

6) Τί θάλεγε ο Λένιν για τόν τρόπο με τόν όποιο άποσάστηκαν οί περίφημες «όμολογες» τών κατηγορουμένων στις διάφορες δίκες τής Μόσχας;

7) Ποιός μπορούσε να φανταστεί ότι έπρεπε πρώτα να πεθάνει ο «κορυφαίος τών γραμμάτων και τών τεχνών» για να μπορέσουν να ξαναεμφανιστοῦν, ύστερα από είκοσι χρόνια παρανομίας, πίνακες με γυμνά στις ρωσικές γκαλερί; Τó από κάθε άποψη άσήμαντο αυτό γεγονός πήρε τήν όψη μιιάς «άλωσης τής Βασιλλής»...

Ώστε, γιατί η περιφρόνηση που αισθανόταν για τις μάζες έθετε έναν ανυπερέβλητο φραγμό στην ικανότητά του να τις καταλαβαίνει. 'Αλλά δεν πέρασαν ούτε καν τρία χρόνια από τότε, και τὸ δῆθεν «ἐγώιστικό» προλεταριάτο τοῦ 1902 πήρε τὰ ὅπλα γιὰ νὰ διαφεντέψει τις ἐλευθερίες που ἔπνιγε ὁ τσαρισμός (καὶ ἐκμηδένισε ἀργότερα ὁ σταλινισμός) καὶ γιὰ νὰ φέρει τὸ μήνυμα τῆς ἐλευθερίας σ' ὅλες τις καταπιεζόμενες τάξεις! 'Αλλά παρ' ὅλον ὅτι οἱ αὐτοτιλοφορούμενοι «πρωτοπόροι» βρέθηκαν τότε στὴν οὐδὴ τοῦ κινήματος, ὁ Λένιν δὲν ἄλλαξε οὔτε μιὰ κεραία ἀπὸ τὴν ἀπάντησή του μιὰ φορὰ γιὰ πάντα εἶχε δώσει τὸ 1902 :

Τὸ πρῶτο σκέλος τῆς ἀπάντησής του δὲν παρουσιάζει καμιά ἰδιαίτερη πρωτοτυπία :

« Ἡ ταξικὴ συνείδηση τοῦ προλεταριάτου δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ μιὰ ἀληθινὴ πολιτικὴ συνείδηση, ἂν οἱ ἐργάτες δὲν μάθουν ν' ἀντιδρῶν σ' ὅλες τις καταχρήσεις τῆς αὐθαιρέσιαις, τῆς καταπίεσης, τῆς βίας, ὅποιες κι' ἂν εἶναι οἱ τάξεις πού τὸν ὑφίστανται (1).

Τὸ ὅτι ἀπὸ τὸ 1930 μέχρι σήμερα, τὸ ρωσικὸ προλεταριάτο δὲν μπόρεσε ν' ἀντιδρῶσι στις ἀπερίγραπτες καταχρήσεις τῆς ἐξουσίας καὶ στις ἀναρίθμητες ἐκδηλώσεις τῆς αὐθαιρέσιαις, τῆς καταπίεσης, τῆς βίας πού ὑπέστησαν ὅλες μαζὺ οἱ ἐργαζόμενες τάξεις ... αὐτὸ βέβαια δὲν ὀφείλεται στὸ ὅτι τὸ προλεταριάτο δὲν εἶχε μιὰ ἀληθινὴ πολιτικὴ συνείδηση: ὀφείλεται ἀπλῶς στὸ ὅτι ὁ τρομοκρατικὸς μηχανισμὸς τοῦ ὀλοκληρωτικῦ κράτους εἶχε συντρίψει κάθε δύναμη ἀντίδρασης καὶ ἀντίστασης.

Τὸ πῶς κατόρθωσε τὸ λενινιστικὸ κόμμα νὰ καθυποτάξει ὅλες τις κοινωνικὲς τάξεις καὶ νὰ μονοπωλήσει ὅλες τις πολιτικὲς, οἰκονομικὲς καὶ ἰδεολογικὲς ἐξουσίες—αὐτὸ μποροῦμε νὰ τὸ καταλάβουμε ἐμβαθύνοντας τὴν *πολιτικὴ* του *φιλοσοφία*, ὅπως τὴ διατυπώνει ὁ Λένιν στὸ συμπέρασμα πού βγάζει ἀπὸ τις κατὰ τὰ ἄλλα βασιλεῖς σκέψεις, πού ἀναφέραμε πιὸ πάνω :

« Ἡ πολιτικὴ ταξικὴ συνείδηση δὲν μπορεῖ νὰ δοθεῖ στὸ προλεταριάτο παρὰ μόνον ἀπὸ τὰ ἑξῶ, δηλαδὴ ἑξῶ ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴ του πάλῃ, ἑξῶ ἀπὸ τὴ σφαίρα τῶν σχέσεων πού συνάπτονται ἀνάμεσα στοὺς ἐργάτες καὶ τοὺς ἐργοδότες. Ἡ περιοχὴ μέσα στὴν ὁποία ἀποκτᾶται αὐτὴ ἡ γνῶση εἶναι ἡ περιοχὴ ὅπου ὅλες οἱ τάξεις καὶ τὰ στρώματα τοῦ πληθυσμοῦ συσχετίζονται μὲ τὸ κράτος καὶ τὴν κυβέρνησι, ἡ περιοχὴ τῶν σχέσεων ὅλων τῶν τάξεων ἀναμεταξύ τους. Γιὰ νὰ δώσουν στοὺς ἐργάτες τὴν πολιτικὴ γνῶση, οἱ σοσιαλδημοκράτες (= οἱ «ἐπαγγελματίες ἐπαναστάτες») πρέπει νὰ πᾶν εἰς ὅλες τις τάξεις τοῦ πληθυσμοῦ, πρέπει νὰ στείλουν ἀποσπάσματα τοῦ στρατοῦ τους σ' ὅλες τις κατευθύνσεις» (2).

Ἐδῶ ἔχουμε νὰ κάνουμε μὲ μιὰ τόσο ἐνδιαφέρουσα ὅσο καὶ παράδοξη νεκρανάστασι τῆς *ἐγελιανῆς φιλοσοφίας* τοῦ κράτους πού, ὡς γνωστόν, ὑπῆρξε ὁ πρῶτος στόχος τῆς μαρξικῆς κριτικῆς. Γιὰ τὸν Hegel, ὁ κυριότερος λόγος πού ἐπιβάλλει στὴν κοινωνία νὰ ὑποταχθεῖ στὴν γραφειοκρατία εἶναι ὅτι «τὸ *συμφέρον τῆς ἰδέας*», πεζότερα: οἱ ἀνάγκες τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, «δὲν εἶναι ἐκδηλο μὲς' στὴ συνείδηση τῶν μελῶν τῆς

1) Λένιν: ἔνθ. ἀν. 1, 229.

2) Λένιν: αὐτ.

αστικής κοινωνίας σάν τέτοιων (1). Ὑποταγμένη στήν «*ἀσυνείδητη ἀναγκαιότητα*» τῆς καπιταλιστικῆς οἰκονομίας, διασπασμένη ἀπὸ τοὺς ταξικούς ἀνταγωνισμούς, θρυμματισμένη σ' ἓνα ἀναρχούμενο πλῆθος ἀντιμάχων ἰδιωτικῶν συμφερόντων, ἡ ταξικὴ κοινωνία στὸ σύνολό της, ὅπως καὶ ἡ κάθε μιὰ ἀπὸ τὶς τάξεις ποὺ τὴν ἀποτελοῦν, εἶναι ἀνίκανη νὰ ὑψωθεῖ πάνω ἀπὸ τὶς ἴδιες της τὶς ἀντιφάσεις καὶ τὴν περιορισμένη της σκοπιὰ γιὰ νὰ σκεφτεῖ τὸν ἑαυτὸ της σάν ὁλότητα καὶ νὰ ἐπιδιώξει τὸ γενικὸ συμφέρον. Αὐτὴ ἡ ἀτέλεια λειτουργεῖ σάν μιὰ ἀρνητικότητα ποὺ πιέζει τὴν ταξικὴ κοινωνία νὰ ξεπεράσει τὸν ἑαυτὸ της καὶ νὰ ζητήσει ἀπὸ τὸ κράτος νὰ μετατρέψει τοὺς ἰδιώτες ποὺ τὴν ἀποτελοῦν σὲ «*κρίκους τῆς ἀλυσίδας ποὺ ἐνώνει τὸ σύνολο*». Τὸ κράτος βρῖσκεται ἔξω καὶ πάνω ἀπὸ τὶς τάξεις. Γι' αὐτὸ οἱ ὑπάλληλοί του, ποὺ «*ἡ ἰδιαιτέρῃ τους λειτουργία εἶναι μιὰ καθολικὴ λειτουργία*», ἀποτελοῦν τὴ «*σχεπιτόμενη καθολικὴ τάξη*», ποὺ, ὑψωμένη πάνω ἀπὸ τὶς κυρίως εἰπεῖν κοινωνικὲς τάξεις, εἶναι ἡ μόνη ποὺ μπορεῖ νὰ συνειδητοποιήσει τὸ κοινὸ ἔργο, ποὺ τὸ νόημά του μένει κρυφὸ στὰ μέλη τῆς ταξικῆς κοινωνίας.

Παροξυστικὴ, κατὰ τὸν Μάρξ, ἔκφραση τῆς «*πολιτικῆς αὐταπάτης*», τῆς «*πολιτικῆς δεισιδαιμονίας*», τοῦ «*φειχισμού τοῦ κράτους*» καὶ τῆς «*ἰδεολογικῆς ἀντίληψης τῆς ἱστορίας*» (2) αὐτὴ ἡ φιλοσοφία τοῦ κράτους παρουσιάζει ὀρισμένες χτυπητὲς ἀναλογίες μὲ τὴν λενινιστικὴ φιλοσοφία τοῦ πρωτοποριακοῦ κόμματος. Ὅπως ἡ ἐγελιανὴ γραφειοκρατεία, ἔτσι καὶ ἡ λενινιστικὴ «*πρωτοπορεία*» ἀποτελεῖ μιὰ ὑπερταξικὴ κατηγορία: ἂν εἶναι ἡ μόνη ποὺ μπορεῖ νὰ ὑψωθεῖ στὴ θέα τῆς κοινωνικῆς ὁλότη-
τας, ποὺ ἀποτελεῖ τὴν περιοχὴ ἀπὸ τὴν ὁποία ἀντλεῖται ἡ «*πολιτικὴ γνώση*», αὐτὸ ὀφείλεται στὸ ὅτι δὲν δεσμεύεται ἀπὸ τὶς servitudes ποὺ ἐμποδίζουν τὸ προλεταριάτο νὰ ἀποκτήσει τὴν «*προλεταριακὴ ἐπιστήμη*» καὶ τὴν «*πολιτικὴν ταξικὴν συνείδηση*». Ὑψωμένο πάνω ἀπὸ τὶς τάξεις, *ἔχοντας ἐξαφανίσει μέσα του κάθε διάκριση ἀνάμεσα σι τοὺς ἐργάτες καὶ τοὺς διανοουμένους* (3), τὸ πρωτοποριακὸ κόμμα παρουσιάζεται σάν ἓνα ἰακωβινικὸ τάγμα ποὺ ὁ στενός του «*σύνδεσμος μὲ τὴν ἐργατικὴ τάξη*» (4) ση-
μαίνει ἀπλῶς καὶ μόνο τὴν πρόθεσή του, ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, νὰ χρησιμο-
ποιήσει τὸν «*προλεταριακὸ μεσσιανισμό*» σάν ἰδεολογικὴ ἀσπίδα γιὰ τὴ
μονοπώληση τῆς ἐξουσίας, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, νὰ στηριχθεῖ πάνω
στὸ προλεταριάτο ἢ καὶ στὸ προλεταριάτο γιὰ νὰ κινητοποιήσει τὶς μά-
ζες κατὰ τοῦ καθεστώτος.

Ὅπως ὁποῖτε, μέχρι τὴν ἔκρηξη τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου, ὁ
λενινισμὸς ἦταν ἡ ἰδεολογία μιᾶς μικρῆς ὁμάδας ἐπαγγελματιῶν ἐπανα-

1) Hegel: *Φιλοσοφία τοῦ Δικαίου*, § 187.

2) Βλ. σχετικὰ *Τὰ Θεμέλια τοῦ μαρξισμού* Α/2, σελ. 177—201 καὶ 261—312.

3) Λένιν: ἔνθ. ἀν. I, 265.

4) Ὁ ἐπαναστάτης γιὰ τὸν Λένιν εἶναι ἓνας «*Ἰακωβίνος ἀναπόσπαστα συνδε-
δεμένος μὲ τὴν ὀργάνωση τοῦ ταξικὰ συνειδητοποιημένου προλεταριάτου*»: «*Ἐνα βῆμα
μπρός*», κλπ. ἔνθ. ἀν. I, 385.

στατών που ελάχιστη έβρισκε άπήχηση μέσα στις μάζες. 'Ο Τρότσκι, που ούτε άνηκε στο κόμμα του Λένιν, ούτε και συμμεριζόταν τις άντιλήψεις του για τόν «άστικο-δημοκρατικό» χαρακτήρα της έρχόμενης επανάστασης, ήταν έντελως άπομονωμένος. Έχοντας χάσει, μετά τη δολοφονία του Στολύπιν, τόν μόνο πολιτικό που μπορούσε κατά κάποιο τρόπο να τη σώσει, ή άπολυταρχία έβλεπε να πλησιάζει τó τέλος της. Άπέναντι στους δισταγμούς και τις άμφιταλαντεύσεις τών φιλελεύθερων άστών, οι μεσοβίκοι στις πόλεις και οι σοσιαλεπαναστάτες στην ύπαιθρο παρουσιάζονταν σάν οι κύριοι φορείς της μελλοντικής εξέλιξης της Ρωσίας.

'Ο πόλεμος έκμηδένισε τις δυνατότητες μιás δμαλής δημοκρατικής εξέλιξης. Η έξάρθρωση της διοικητικής, στρατιωτικής και οικονομικής όργάνωσης της ρωσικής κοινωνίας άπελευθέρωσε όλες τις φυγόκεντρες δυνάμεις που έκλεινε μέσα της: μιá τεράστια άγροτική *Jacquerie*, που άνήκει ιστορικά στόν τύπο τών επαναστάσεων που χαρακτηρίζουν τó τέλος του μεσαίωνα, συνδυάστηκε με τά άπελευθερωτικά κινήματα τών ύποδούλων έθνικοτήτων, που ξανάφερναν στη ζωή τά συνθήματα του 1848, και κατέληξε στην πρώτη νικηφόρα προλεταριακή επανάσταση της ιστορίας, που θεωρητικά έπρεπε να γίνει στο τέλος της καπιταλιστικής εξέλιξης!

Στό έόμενο κεφάλαιο θα δοϋμε ποιá ήταν ή μοίρα αúτης της επανάστασης.

VIII. ΑΠΟ ΤΟΝ ΛΕΝΙΝ ΣΤΟΝ ΣΤΑΛΙΝ Η ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ Η ΜΟΙΡΑ ΤΗΣ ΠΡΟΛΕΤΑΡΙΑΚΗΣ ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑΣ

«Τó πρόβλημα του κράτους έχει σήμερα μιá έντελως ιδιαίτερη σημασία, τόσο από τη θεωρητική όσο και από την πρακτική άποψη. 'Ο ίμπεριαλιστικός πόλεμος επιτάχυνε και έπιδείνωσε τη διαδικασία της μετατροπής του μονοπωλιστικού καπιταλισμού σε κρατικό καπιταλισμό. Η τερατώδης καταπίεση τών μαζών από τó κράτος ταυτίζεται όλοένα και περισσότερο με τά κανίσχυρα καπιταλιστικά συγκροτήματα, γίνεται όλοένα και πιό όλοφάνεη...» (1).

Τό βιβλίό από τó όποιο παίρνουμε αúτό τó άπόσπασμα, τó περίφημο *Κράτος και ή Έπανάσταση* του Λένιν, γράφτηκε τόν Αύγουστο και τó Σεπτέμβριο του 1917, έπρόκειτο να έχει ένα τελικό κεφάλαιο για τήν «*πέιρα τών ρωσικών επαναστάσεων του 1905 και του 1917*», που δέν είδε ποτέ τó φώς. Η 'Οκτωβριανή Έπανάσταση, που έφερε τó μπολσεβικικό κόμμα στην έξουσία, έμπόδισε τόν Λένιν να τελειώσει τó βιβλίό του, γιατί, όπως λέει ό ίδιος, «είναι πιό εύχάριστο και πιό ώφέλιμο να κάνει κανείς τήν έμπειρία της επανάστασης, παρά να τη γράψει» (2).

Προτού δοϋμε ποιá ήταν ή θέση του Λένιν άπέναντι στο «πρόβλημα

1) Lénine : Oeuvres Choiesies II, 161.

2) Ένθ. άν. II, 264.

τοῦ κράτους», καλὸ εἶναι νὰ ὑπενθυμίσουμε αὐτὴ τὴν ἐμπειρία.

Ἡ ἐπανάσταση αὐτὴ ἦταν ἀπὸ μιὰ ἄποψη, μιὰ μνημειώδης ἐπαλή-
 θευση τῆς θεωρίας τῆς διαρκοῦς ἐπανάστασης τοῦ Τρότσκι, ποὺ στὸ με-
 ταξὺ εἶχε γίνεи ἡ δεύτερη μεγάλη προσωπικότητα τοῦ μπολσεβικισμοῦ
 μετὰ τὸν Λένιν. Ἀλήθεια, ἡ ἐπανάσταση εἶχε ἀρχίσει τὸν Φεβρουάριο
 1917, σὰν μιὰ τυπικὰ ἀστικοδημοκρατικὴ ἐπανάσταση γιὰ νὰ τελειώσει
 μὲ τὸ πραξικόπημα τοῦ Ὀκτωβρίου, ποὺ ἔδωσε τὴν ἐξουσία στὰ Σοβιὲτ
 καὶ τὸ μπολσεβικικὸ κόμμα, ποὺ μέσα σὲ μερικοὺς μῆνες εἶχε κατακτήσει
 τὴν πλειοψηφία μέσα στὰ σοβιὲτ (1), παρ' ὅλον ὅτι ἐξακολουθοῦσε νὰ ἐκ-
 προσωπεῖ μιὰ ἀσήμαντὴ μειοψηφία τοῦ πληθυσμοῦ (2).

Λέμε «ἀπὸ μιὰ ἄποψη», γιατί οἱ συνθήκες ἀπὸ τίς ὁποῖες πραγμα-
 τοποιήθηκε αὐτὴ ἡ μετατροπὴ τῆς δημοκρατικῆς ἐπανάστασης σὲ προλε-
 тариακὴ δὲν εἶναι διόλου αὐτὲς ποὺ σκεφτόταν ὁ Τρότσκι.

42. Ἡ ἐπανάσταση : δημιουργημὰ τοῦ πολέμου

Στὶς πρώτες σελίδες τοῦ ἔργου τοῦ Τρότσκι «Ἡ ἐπανάστασή μας»
 (1905), ὅπου ἡ θεωρία τῆς διαρκοῦς ἐπανάστασης διατυπώνεται μὲ μιὰ
 κλασικὴ ἐνάργεια, βρίσκουμε μιὰ παράγραφο σχετικὰ μὲ τὸν πόλεμο, ποὺ
 πολὺ σωστὰ ὁ Γκόρκι τὴ θεωροῦσε προφητικὴ (3) :

«Ὁ πόλεμος ἔπαιξε ἀναμφισβήτητα ἓνα ἀποφασιστικὸ ρόλο στὴν ἀνάπτυξη τῆς
 ἐπανάστασός μας. Ὁ πόλεμος ἀποσυνέθεσε τὴν ὄλικὴ βάση τῆς ἀπολυταρχίας· διάλυσε
 τὸ στρατό· ἔδωσε θάρρος στοὺς πολίτες. Εὐτυχῶς, δὲν δημιουργήσε τὴν ἐπανάσταση·
 εὐτυχῶς, γιατί μιὰ ἐπανάσταση γεννημέ·η ἀπὸ τὸν πόλεμο εἶναι μιὰ ἀνίσχυρη ἐπανά-
 σταση. Μιὰ τέτοια ἐπανάσταση εἶναι τὸ προῖὸν ἐξαιρετικῶν περιστάσεων, στηρίζεται
 πάνω σὲ μιὰ ἐξωτερικὴ δύναμη καί, στὸ τέλος ἀποδεικνύεται ἀνίκανη νὰ διατηρήσει
 τίς κατακτήσεις της».

Γνήσιος μαρξιστής, ὁ Τρότσκι δὲν θεωρεῖ σὰν ἐπαναστατικὴ κατά-
 σταση παρὰ μόνο αὐτὴν ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴ κρίση καὶ τὴ
 σύγκρουση τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων μὲ τίς παραγωγικὲς σχέσεις.
 Ἀλλὰ καμιὰ ἐπανάσταση δὲν ἔγινε σύμφωνα μὲ τὸ μαρξιστικὸ σχῆμα τῆς
 ἀποκαλυπτικῆς κατάρρευσης τοῦ καπιταλισμοῦ. Τὸ σχῆμα αὐτὸ εἶναι ἡ
 μανιζεστεριανὴ ἰδεολογία—ἀπὸ τὴν ἀνάποδη! Ἡ μόνη «ἐπανάσταση» ποὺ
 βγήκε ὄντως μέσα ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴ κρίση εἶναι αὐτὴ ποὺ ἔφερε τὸν Χί-
 τλερ στὴν ἐξουσία. Οἱ ἐπαναστάσεις τῶν καταπιεζομένων ἀπὸ τὴν Com-
 mune τοῦ 1871 μέχρι τίς «ἀντιστασιακῆς» ἐπαναστάσεις τῆς Κίνας, τῶν
 Βαλκανίων καὶ τῆς Ἰνδοκίνας γεννήθηκαν ἀπὸ τὸν πόλεμο καὶ τὴ στρα-
 τιωτικὴ κατάρρευση τοῦ καθεστώτος. Ἡ μόνη ποὺ ἀποτελεῖ ἐξαιρεση εἶναι
 ἡ *σύγγενη*, δηλαδὴ μιὰ ἐθνικοαπελευθερωτικὴ—δημοκρατικὴ ἐπανάσταση,

1) Στὸ πρῶτο συνέδριο τῶν σοβιὲτ (3—6—1917) οἱ μπολσεβίκοι ἀποτελοῦσαν τὰ
 13 % τῶν ἀντιπροσώπων· στὸ δεύτερο (25—10—1917) οἱ μπολσεβίκοι ἀποκοτῶν τὴν
 πλειοψηφία 51 %· στὸ τρίτο (10—1—1918) ἔφθασαν τὰ 61 %. Βλ. Λένιν : ἔνθ. ἀν. II, 465.

2) Στὴν ἐπανάσταση τοῦ 1905, τὸ Κ.Κ. εἶχε 5—8.000 μέλη. Τὸν Φεβρουάριο
 1917 εἶχε 23.000. Τὸν Αὐγουστο τοῦ 1917 φτάνει τὰ 240.000. Τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1919
 τὰ 313.000.

3) Βλ. Maxime Gorki : Ecrits de Révolution (Γαλλ. μετ. 1922).

στην όποια ό πρωτοπορειακός ρόλος που άσκησε τό προλεταριάτο έδινε ένα όλοένα και πιό σαφές σοσιαλιστικό περιεχόμενο (σοβιέτ, έργατικός έλεγχος κλπ.). Άλλά δέν πρέπει νά ξεχνάμε ότι παρ' όλη τήν άναμφισβήτη τη σημασία της, ή οικονομική κρίση στην Ούγγαρία άποτελεί ένα **δευτερεύοντα παράγοντα** : δέν είναι αύτή που κλόνισε τά θεμέλια τής νομιμότητας κι' έδωσε θάρρος στις μάζες. Τό ξενόδουλο καθεστώς τοϋ Ράκοσι δέν ύπηρξε ποτέ νόμιμο· οί μάζες τό ύψισταντο όσο τό στήριζαν οί ρωσικές μπαγιονέτιες, κι' ή κρίση ξέσπασε, δηλαδή ή λανθάνουσα απ' έξαρχής κρίση βγήκε στό φώς κι' έκδηλώθηκε άμεσα σαν έπαναστατική κρίση με τήν άφορμή τής λεγόμενης «άποσταλινοποίησης». Η σύγχυση που επικράτησε τόσο στην ΕΣΣΔ όσο και σ' όλα τά κομμουνιστικά κόμματα (είτε είχαν, είτε δέν είχαν τήν έξουσία) έφερε παντοϋ μιá χαλάρωση τής μονολιθικότητάς τους, που τά έκανε νά χάσουν λίγο ή πολύ τή δύναμη νά έλέγχουν τις μάζες : έτσι έξηγείται τό πώς ή κρίση ξέσπασε ταυτόχρονα στην Πολωνία και τό Θιβέτ, τήν Ούγγαρία και τό τό Βιέτ - Μίνχ.

Πιό ρεαλιστής ό Λένιν μπορούσε από καιροϋ εις καιρόν νά ξεχνάει τά μαρξιστικά σχήματα. **Γι' αύτό**, ό όρισμός που δίνει τής έπαναστατικής κρίσης είναι πολύ πιό κοντά στην πραγματικότητα—είτε πρόκειται για τή ρωσική πραγματικότητα τοϋ Οκτωβρίου 1917 είτε πρόκειται για τήν ουγγρική πραγματικότητα τοϋ Οκτωβρίου 1957 :

«Ο θεμελιώδης νόμος τής επανάστασης, που επαληθεύτηκε απ' όλες τις επαναστάσεις και ιδιαίτερα από τις τρεις ρωσικές επαναστάσεις τοϋ ΧΧ αιώνα, είναι αύτός : για νά γίνει ή επανάσταση, δέν άρκεί νά συνειδητοποιήσουν οί μάζες ότι είναι πιá αδύνατο νά εξακολουθήσουν νά ζούν όπως πριν, και ν' άρχίσουν ν' άπαιτοϋν μιá αλλαγή. Για νά γίνει ή επανάσταση πρέπει αύτή ή ίδια ή άρχουσα τάξη νά μη μπορεί νά ζεί και νά κυβερνά όπως πριν. Μόνο όταν οί κατώτερες τάξεις δέν μπορούν ν' άνεχθούν τό παλιό καθεστώς κι' όταν οί άνώτερες τάξεις δέν μπορούν νά εξακολουθήσουν τό παλιό καθεστώς, τότε μόνο ή επανάσταση μπορεί νά θριαμβεύσει. Με άλλα λόγια, ή επανάσταση δέν μπορεί νά γίνει χωρίς μιá γενική ή εθνική κρίση (που ν' άφορᾷ τόσο τούς έκμεταλλευτές όσο και τούς έκμεταλλεομένους)» (1).

Η διαιύωση αύτή είναι από κάθε άποψη άξιοθαύμαστη. Πρέπει, πρώτα, ή άρχουσα τάξη νάχει χάσει τήν έμπιστοσύνη στον έαυτό της, νάχει πάψει νά πιστεύει ότι ή βασιλεία της είναι έλέφ Θεοϋ ή έλέφ... Μάρξ, έτσι που ν' άντιπροσωπεύεται όχι πιá από «λέοντες» ή «άλεποϋδες» (2), όπως οί διάφοροι Πλέβε, Ράκοσι, κλπ., αλλά από παραπαίοντες άμφιταλαντευομένους σαν τόν Κερένσκι ή τόν Ίμρε Νάγκυ Σ' αύτές τις περιπτώσεις, αύτοί που προσποιούνται τούς «λέοντας» άποδεικνύουν, όπως έλεγε ό Μακκιαβέλλι, ότι «δέν καταλαβαίνουν τίποτε». Έτσι π.χ. όταν στις 25 Φεβρουαρίου (10 Μαρτίου) 1917, οί μάζες κατέβηκαν στους δρόμους τής Πετρούπολης, ό Τσάρος τηλεγραφοϋσε από τό Γενικό Στρατηγείο στο στρατιωτικό διοικητή της πρωτεύουσας : «Διατάζω νά σταματήσουν από αύριο αύτές οί άταξίες». Τρεις μέρες μετά είχε παραιτηθεί. Τό ίδιο έγινε και στις 23 Οκτωβρίου 1956 με τις πρώτες διαδηλώσεις τών φοιτητών τής

1) Λένιν : *Ο έξτρεμισμός*, κτλ. ένθ. άν. II, 751.

2) Μακκιαβέλλι : *Ο Ηγεμών*, Œuvres Complètes, σελ. 341.

Βουδαπέστης : ένα μέλος της κεντρικής επιτροπής του κομμουνιστικού κόμματος δήλωνε με τη μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση : «'Αρκεί νά πατήσω ένα κουμπι για νά διαλυθεί όλος αυτός ό δ'χλος». Τήν επομένη, ό «δ'χλος» είχε καταλάβει τά γραφεία της Κεντρικής 'Επιτροπής : τά «κουμπιά» της δέν λειτουργούσαν πιά.

Ποιά ήταν αυτή η «έθνική κρίση» που παράλυσε την άρχουσα τάξη κι' όδήγησε τις μάζες στην επανάσταση ;

Η στρατιωτική ταπείνωση του πολέμου της Κριμαίας είχε ως άποτέλεσμα τή χειραφέτηση των δουλοπαροίκων. 'Η έθνική ταπείνωση στον ρωσο Ιαπωνικό πόλεμο είχε ως άποτέλεσμα τήν επανάσταση του 1905. 'Η έθνική κατάρρευση του 1914 - 1917 έξαφάνισε κάθε ίχνος νομιμότητας από τήν τσαρική έξουσία : σπανίως επανάσταση έφερε τόσο πολύ τή σφραγίδα του πολέμου όσο οι δύο επαναστάσεις του Φεβρουαρίου και του 'Οκτωβρίου.

'Απ' αυτή τήν άποψη, καλό είναι νά υπενθυμίσουμε τι έγραφε ό Γκόρκυ τον 'Ιανουάριο του 1918, σχολιάζοντας τις «σοφές και προφητικές» σκέψεις του Τρότσκι που αναφέραμε πιο πριν :

...«Μιά επανάσταση γεννημένη από τον πόλεμο είναι άνίσχυρη...». Τά λόγια αυτά δέν έχασαν ούτε τό νόημά τους, ούτε τήν αλήθεια τους : τά σημερινά γεγονότα τά έπαληθεύουν πλήρως, ό πόλεμος του 1914 - 1917 «έδωσε τήν έξουσία» στο προλεταριάτο. 'Επαναλαμβάνω «έδωσε τήν έξουσία», γιατί κανένας δέν μπορεί νά πεί ότι τό προλεταριάτο μόνο του και με τήν ίδιά του τή δύναμη πήρε στα χέρια του τήν έξουσία. 'Η έξουσία έπεσε στα χέρια του γιατί τό στήριγμα του τσαρισμού, ό στρατιώτης, άρνήθηκε νά υπερασπίσει τά συμφέροντα των Ρωμανόφ, που με τόση θέρμη τά είχε υπερασπιστεί τό 1905 όταν συνέτριψε τό επαναστατημένο προλεταριάτο ...Μήν ξεχνάμε ότι τό 1905 τό προλεταριάτο ήταν, και από τήν ποσοτική και από τήν ποιοτική άποψη, πιο δυνατό άπ' ότι είναι σήμερα, κι' ότι τότε ή βιομηχανία δέν ήταν έντελώς κατεστραμμένη, όπως είναι σήμερα... 'Η επανάσταση θα πεθάνει από εξάντληση, άν τό προλεταριάτο υπακούσει στη φανατική αδιαλλαξία των κομισσαρίων του λ'ου και εύρνει τό χάσμα που άνοίχτηκε ανάμεσα σ' αυτό και στη δημοκρατία...» (!).

'Η αλλαγή της στάσης αυτού του ίδιου του Τρότσκι άπέναντι στον πόλεμο φανερώνει άμεσα τήν έκταση του χάσματος για τό όποιο μιλάει ό Γκόρκυ.

'Όταν, τό 1905, ό Τρότσκι έλεγε ότι μια επανάσταση γεννημένη από τον πόλεμο είναι άνίσχυρη, έννοούσε ότι ή *δύναμη* μιας *σοσιαλιστικής* επανάστασης έξαρτάται κυρίως από τήν πολιτική ώριμανση των μαζών, νά συνειδητοποιήσουν τους άληθινούς *λόγους* της επανάστασης και νά καταλάβουν τους ουσιαστικούς *σκοπούς* της. Μια *σοσιαλιστική* επανάσταση δημιουργημένη από τον πόλεμο ή μάλλον από τή στρατιωτική ήττα είναι μία «άνίσχυρη» επανάσταση γιατί στηρίζεται πάνω σε μια «έξωτερική» δύναμη. Δηλαδή γιατί αυτό που τήν προκάλεσε, ή ήττα, είναι κάτι «έξωτερικό» και άσχετο προς τήν πάλη των τάξεων και τό σοσιαλιστικό πρόγραμμα. Μιά τέτοια επανάσταση θα ήταν «άνίσχυρη» γιατί ήταν τό

1) Γκόρκυ : ένθ. άν., άρθρο στη Νοβάγια—Ζιον της 21-1-1918.

«προϊόν εξαιρετικῶν περιστάσεων», δηλαδή περιστάσεων ἄσχετων πρὸς τὴν ὀργανικὴ ἐξέλιξη τῆς οἰκονομίας καὶ τῆς κοινωνίας. Γενικά, μέχρι τὸ 1917, ὅλοι οἱ σοσιαλιστὲς (μαρξιστὲς καὶ ἐργατικοί, μενσεβίκοι καὶ μπολσεβίκοι) στηρίζαν τὶς ἐλπίδες τοὺς ὄχι βέβαια πάνω στὸν πόλεμο, ἀλλὰ πάνω στὴ βεβαιότητα ὅτι ἡ μοιραία ὠρίμανση τῶν «καπιταλιστικῶν ἀντιφάσεων» ἐπρόκειτο ἀργὰ ἢ γρήγορα ν' «ἀντανაკλαστεῖ» στὴ συνείδηση τῶν προλεταρίων, καὶ ὅτι ἡ **δημοκρατία** ἔδινε στὸ προλεταριάτο καὶ τὶς πολιτικές, συνδικαλιστικές καὶ οἰκονομικές του ὀργανώσεις τὴ δυνατότητα νὰ ἐπιταχύνουν αὐτὴ τὴ διαδικασία καὶ νὰ συνειδητοποιήσουν τὸν ἱστορικό τους ρόλο. Νὰ π.χ. τί ἔλεγε ὁ Μάρξ γιὰ τοὺς Χαρτιστὲς τὸ 1852 :

«Κοιτάξτε τοὺς Χαρτιστὲς, τὴν πολιτικὰ δραστηριοποιημένη μερίδα τῆς ἀγγλικῆς τάξης. Τὰ ἔξη σημεῖα τῆς Χάρτας γιὰ τὴν ὁποία ἀγωνίζονται ἀφοροῦν κυρίως τὴ διεκδίκηση τῆς καθολικῆς ψήφου... Ἄλλὰ, γιὰ τὴν ἀγγλικὴ ἐργατικὴ τάξη, ἡ καθολικὴ ψήφος καὶ ἡ πολιτικὴ ἐξουσία εἶναι ἔννοιες ταυτόσημες. Στὴν Ἄγγλία, οἱ ἐργάτες ἀποτελοῦν τὴν πλειοψηφία τοῦ πληθυσμοῦ· οἱ μακρόχρονοι ἐμφύλιοι ἀγῶνες, ποὺ, γιὰ νὰ πούμε τὴν ἀλήθεια, δὲν τοὺς ἔχουν κάνει ποτὲ στ' ἀνοιχτά, τοὺς ἔχουν κάνει νὰ ὑπωθοῦν σὲ μιὰ καθαρὴ συνείδηση τῆς ταξικῆς τους τοποθέτησης... Ἡ καθολικὴ ψήφος θὰ εἶναι στὴν Ἄγγλία μιὰ κατάκτηση ποὺ θὰ ἔχει πολὺ περισσότερο σοσιαλιστικὸ πνεῦμα ἢπ' οἱ διδῆποτε ἔχει γίνει στὸ ὄνομα τοῦ σοσιαλισμοῦ στὴν ἡπειρωτικὴ Εὐρώπη—αὐτὴ ἡ κατάκτηση θὰ ἔχει ὡς ἀναπόφευκτη συνέπεια τὴν πολιτικὴ κυριαρχία τῆς ἐργατικῆς τάξης» (1).

«Ὅσο ὑπερβολικὴ κι' ἂν εἶναι, ἡ ἄποψη αὐτὴ μαρτυρεῖ τὴν ἐμπιστοσύνη ποὺ ὁ μαρξισμὸς ἔχει στὴ δημοκρατία. Ἀπὸ μιὰ ἄποψη, ἡ ἱστορία διέψευσε τὴν αἰσιοδοξία τοῦ Μάρξ. Ἄλλὰ ὁ Μάρξ ἤξαιρε πολὺ καλὰ ὅτι ἡ κατάκτηση τῆς καθολικῆς ψήφου δὲν σημαίνει ἀμέσως τὴν πολιτικὴ κυριαρχία τῶν ἐργαζομένων. Στους θερμόαιμους ἐπαναστάτες ποὺ εἶχαν μετατρέψει τὴ λέξη προλεταριάτο σὲ «φρετζ» (2) καὶ ποὺ «στὴ θέση τῆς ἐπαναστατικῆς ἐξέλιξης ἐβαζαν τὴν ἐπαναστατικὴ φρασεολογία», ὁ Μάρξ παρατηροῦσε τὰ ἑξῆς (1850) :

Ἐνῶ ἐμεῖς λέμε στους ἐργάτες: «ἔχετε νὰ περάσετε ἀπὸ 15, 20, 50 χρόνια ἐμφυλίων πολέμων καὶ διεθνῶν ἀγῶνων, ὄχι μόνο γιὰ ν' ἀλλάξετε τὸ καθεστῶς, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀλλάξετε ἐσεῖς οἱ ἴδιοι καὶ νὰ γίνετε ἱκανοὶ ν' ἀσκήσετε τὴν πολιτικὴ ἐξουσία», ἐσεῖς λέτε: «πρέπει ἀμέσως νὰ πάρομε τὴν ἐξουσία, εἰδῶλλως δὲν ἔχουμε παρὰ νὰ πᾶμε νὰ κοιμηθοῦμε»...».

Ἄνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ἂν ἦταν μαρξιστὲς ἢ ὄχι, οἱ ἐργάτες ἀκολούθησαν τὸ δρόμο ποὺ εἶχε ὑποδείξει ὁ Μάρξ. Ὁλη ἡ πρόοδος τῆς δημοκρατίας ἀπὸ τὰ 1848 μέχρι τὸ 1917 εἶναι σχεδὸν ἀποκλειστικὰ ἀποτελέσμα τῆς αὐξουσας πίεσης τῶν ἐργατῶν καὶ τῶν μακρόχρονων ἐργατικῶν ἀγῶνων. Οἱ ἐργάτες ποὺ πολέμησαν γιὰ τὴν κανάκτηση τῆς καθολικῆς ψήφου, ἀπὸ τοὺς «Ἄγγλους Χαρτιστὲς καὶ τοὺς Γάλλους ἐργάτες τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 1848 καὶ τῆς Commune μέχρι τοὺς Αὐστριακοὺς καὶ τοὺς Πρώσσοις ἐργάτες τοῦ τέλους τοῦ 19ου αἰῶνα—οἱ ἐργάτες ποὺ κα-

1) Βλ. Marx-Engels Gesammelte Schriften I, 8.

2) Marg : Révélation sur le procès des communistes (ἐκδ. Costes 1939) σελ. 107 - 8.

τέκτησαν την καθολική ψήφο χρησιμοποιώντας το «είδικα προλεταριακό μέσο πάλης»: τη γενική άπεργία (όπως στο Βέλγιο και στην άποτυχημένη επανάσταση του 1905 στη Ρωσία), δέν φανταζόντουσαν ότι ο Λένιν και ο Τρότσκι έπρόκειτο να καταργήσουν τη δημοκρατία και να την καταγγείλουν ως «*κινήτήριο μηχανισμό*» (*bewegs mechanismus*) *της άστικής τάξης* (!) Κανείς δέν φανταζόταν ότι μπολσεβίκοι και φασίστες έπρόκειτο να άμιλλώνται ποιός θα βρει τα καλύτερα έπιχειρήματα κατά της δημοκρατίας! Και κανείς δέν φανταζόταν ότι ο Τρότσκι έπρόκειτο ν' άντιτάξει στη φθοροποιό «σχολή της δημοκρατίας» την ευεργετική «σχολή του πολέμου». Ίδου τι έλεγε ο Τρότσκι το 1920 :

«*Η σχολή της δημοκρατίας* άποδείχτηκε άνικανη να σπρώξει το γερμανικό προλεταριάτο προς την επανάσταση την ώρα που όρθωνόταν ή άπειλή της πολεμικής καταιστροφής. Χρειαζόταν γι' αυτό ή *βάρβαρη σχολή του πολέμου*, ή πτώση από τις σοσιαλ-ιμπεριαλιστικές (*sic*) έλπίδες σε μιά άνευ προηγουμένου ήττα (!).

Αυτό ήταν ή νέα άποψη του Τρότσκι για την επανάσταση—δημιούργημα του πολέμου! Άπό τη μιά μεριά, του έιέτρεπε να άποδώσει στη δημοκρατία την ύπαιτιότητα για την άνικανότητα του *δήμου* και των ήγετών του και να δικαιολογήσει έτσι την ίδια του την άντιδημοκρατική πολιτική. Και άπό την άλλη μεριά, του έπέτρεπε να παρουσιάζει τη «*βάρβαρη σχολή του πολέμου*» σαν ένα μέσο επαναστατικής διαπαιδαγώγησης του προλεταριάτου άνώτερο και άποτελεσματικότερο άπό τη δημοκρατία. Η δημοκρατία «*άποκοιμίζει*» το προλεταριάτο: εύτυχώς, ο πόλεμος και ή ήττα το ξύπνισαν! Ο Τρότσκι ξεχνούσε ότι ο πόλεμος είχε δημιουργήσει στις *νικήτριες* δυνάμεις μιά κατάσταση όπου το προλεταριάτο όχι μόνο δέν είχε πάει «*πιο άριστερά*» άπό πριν, αλλά, κυριολεκτικά μεθυσμένο άπό τη νίκη, είχε χάσει τη δύναμη που είχε πριν άπό το 1914. Έπί πλέον, ο Τρότσκι—όπως και ο Λένιν και όλοι οι μπολσεβίκοι—ήταν άπολύτως βέβαιος ότι ή στρατιωτική συντριβή της Γερμανίας θα είχε τα ίδια επαναστατικά άποτελέσματα που είχε ή στρατιωτική κατάρρευση της Τσαρικής Ρωσίας. Άπό μιά άποψη είχε δίκαιο: ή στρατιωτική ήττα και ή έθνική ταπείνωση είχαν δημιουργήσει στη Γερμανία μιά όρισμένη επαναστατική άτμόσφαιρα, *με τη διαφορά* ότι το διχασμένο προλεταριάτο του 1919 - 1933 άποδείχτηκε πολύ λιγότερο επαναστατικό άπό τους *revanchards* μικροαστούς του Χίτλερ...

Άλλ' άς γυρίσουμε στο 1917, κι' άς ρωτήσουμε να μάθουμε πώς άνοιχτηκε αυτό το χάσμα άνάμεσα στη δημοκρατία και την τάξη που ός τα τότε ένοάρκωνε το ίδεώδες της δημοκρατίας και βρισκόταν στην πρωτοπορεία του δημοκρατικού άγώνα.

43. Άπό το Φεβρουάριο στον Οκτώβριο 1917

Σύμφωνα με τις προβλέψεις του Λένιν και του Τρότσκι, οι φιλελεύ-

1) Trotski : *Terrorismus und Kommunismus*, Anti-Kautsky (έκδ. της Κομμουνιστικής Διεθνούς, 1920) σελ. 28.

2) Trotski : *αύτ. σελ. 17-18.*

θεροι άστοί, πού φαινομενικά ήταν αύτοί πού θάβγαιναν κερδισμένοι από την άνατροπή της άπολυταρχίας, άπέκτησαν, όπως λέει ο Τρότσκι, «*μια άντεπαναστατική νοοτροπία προτού καλά· καλά πραγματοποιήσουν τη δική τους επανάσταση*».

Κατ' άρχήν, υπέστησαν πολύ περισσότερο παρά προκάλεσαν την τεράστια άγροτική έξέγερση, πού σάρωσε τό καθεστώς στην Ύπαιθρο. Ύστερα, πολύ γρήγορα άποδειχτηκε ότι μέσ' στα ίδια τά άστικά κέντρα, ή δύναμη πού έδινε τόν τόνο ήταν ή έργατική τάξη, πού τά σοβιέτ και τά συνδικάτα της ήταν ή κύρια πηγή της έξουσίας μπρός στην όλοένα και πιο άδύναμη προσωρινή κυβέρνηση. Βέβαια, ή επανάσταση αύτή ήταν από την άρχή ως τό τέλος *δημοκρατική*. Κανείς δέν φανταζόταν ότι έπρόκειτο νά δημιουργήγει την πιο όλοκληρωτική δικτατορία. Μόνο πού ή άνυπαρξία πολιτικής παράδοσης, συγκροτημένων μαζικών κομμάτων και παγιωμένων κοινοβουλευτικών θεσμών δημιουργούσαν μια κατάσταση πού, σέ συνδυασμό με τη στρατιωτική κατάρρευση, την άπειλητική έμφάνιση του Γερμανικού στρατού και την οικονομική άποσύνθεση, άφαιρούσε κάθε ουσιαστικότητα από τους νεοσύστατους δημοκρατικούς θεσμούς. «Όλοι—και πρώτος ο Λένιν!— άπαιτούσαν τη σύγκληση μιας Συντακτικής Συνέλευσης—άλλα κανείς δέν καταλάβαινε ότι ή ίδια ή έξέλιξη της επανάστασης έκανε όλοένα και πιο ούτοπική την ιδέα της δημοκρατίας κι' έτοίμαζε, μοιραία, τό δρόμο του όλοκληρωτισμού. Η άνικανότητα της Προσωρινής Κυβέρνησης νά σταματήσει τόν πόλεμο—άνικανότητα πού έξηγείται από την πίεση των κυβερνήσεων της Entente, όπως και από την ίδια της την έθελοτυφλία—ύπήρξε ή κυρία αίτια της μετάβασης προς την επανάσταση του Οκτωβρίου: την ώρα πού όλο τό ρωσικό μέτωπο κατέρρευε κάτω από τά πλήγματα του γερμανικού στρατού, την ώρα πού οί στρατιώτες λιποτακτούσαν μαζικά για νά γυρίσουν στα χωριά τους όπου οί επαναστατημένοι άγρότες μοίραζαν τη γή, χωρίς νά περιμένουν την άδεια της κυβέρνησης, την ώρα πού τά «σοβιέτ των στρατιωτών» ένώνονταν με τά «σοβιέτ των έργατών» και όρθώνονταν άπειλητικά μέσ' στη γενική άναρχία, ή Προσωρινή Κυβέρνηση έξακολουθοοσε νά διαλαλεί ότι θά συνεχίσει τόν πόλεμο και ότι οί άγρότες έπρεπε νά περιμένουν νά συνέλθει πρώτα ή Συντακτική Συνέλευση κι' ύστερα νά δουν πως θά γίνει ή διανομή της γης.

Μια τεράστια άγροτική επανάσταση γινόταν μπρός τά μάτια του Κερένσκι και των μενσεβίκων ή επανάσταση αύτή ταυτιζόταν όλοένα και περισσότερο με την έξέγερση των πεινασμένων, ξεπόλητων και κακά όπλισμένων στρατιωτών του μετώπου, κι' όμως ή Προσωρινή Κυβέρνηση άρνιόταν, παίζοντας με τη φωτιά, νά ικανοποιήσει ή μάλλον νά πάρει μια καθορή και ξάστερη θέση μπρός στα δύο καιρία και άποφασιστικά αίτήματα της όλότητας του πληθυσμού: Γη και Ειρήνη.

Έπειδή μπόρεσαν ν' άνταποκριθούν στα δύο αυτά αίτήματα, οί μπολοβέικοι κατάκτησαν την έξουσία με μια εύκολία πού αϊφνιδίασε

αυτούς τους ίδιους τους πρωτεργάτες του πραξικοπήματος του 'Οκτωβρίου (1).

Από μιὰ άποψη, άν παραβληθεί με τις έπαναστάσεις του 19ου αιώνα, που ή παρισινή Commune είναι άσφαλώς ή έντελεχειακή τους έκφραση, ήδη ή *'Οκτωβριανή έπανάσταση* μοιάζει πολύ περισσότερο μ' ένα στρατιωτικό πραξικόπημα παρά με μιὰ μαζική έξέγερση.

Στις πόλεις, οι τελευταίτες δημοτικές εκλογές είχαν δείξει διι συχνά ή άποχή έφτανε τὰ 2/3 του εκλογικού σώματος· στην ύπαιθρο, ή άναρχία, οι έμπρησμοί, τὰ πογκρόμ είχαν φτάσει σ' ένα τέτοιο παροξυσμό ώστε κάθε πολιτική δραστηριότητα ήταν σχεδόν άπόλυτα άδύνατη. *'Ο πολιτικός άγώνας γινόταν σε μιὰ πολύ περιορισμένη κλίμακα μέσ' την όποια οι ένσπλες δυνάμεις ήταν τὰ μόνα στοιχεία που μπορούσαν να παίξουν ένα άποφασιστικό ρόλο.* Το ίδιο το πραξικόπημα του 'Οκτώβριου 1917 ήταν μιὰ στρατιωτική έπιχείρηση καθοδηγημένη από μιὰ «επαναστατική στρατιωτική έπιτροπή για την όποια τὰ κανόνια ενός καταδρομικού βάραιναν πολύ περισσότερο από τις πολιτικές ζυμώσεις μέσα στα σοβιέτ (που άλλωστε, λίγο πρωύτερα, ο ίδιος ο Λένιν είχε σκεφθεί να τὰ έγκαταλείψει και να αντικαταστήσει το σύνθημα «όλη ή έξουσία στα σοβιέτ» με το σύνθημα «όλη ή έξουσία στο μπολσεβικικό κόμμα»). *«Έκείνη την ήμέρα, γράφει ο Τρότσκι, οι άνθρωποι κοιμόντουσαν ήσυχα-ήσυχα και δέν ξαίγαν διι μιὰ έξουσία αντικατάσταινε μιάν άλλη» (2).*

Με τον ίδιο ύπνο υποδέχτηκε ή Ρωσία και το δεύτερο βήμα της «Δικτατορίας του προλεταριάτου»: τή διάλυση της Συντακτικής Συνέλευσης. Το 1918, οι εκλογές για τή Συντακτική Συνέλευση, που ήταν το μεγάλο όνειρο και ένα από τὰ κύρια αίτήματα των ρώσων έπαναστατών από το 1905 και ύστερα, και που οι ίδιοι οι μπολσεβίκοι το είχαν χρησιμοποιήσει στην άντικυβερνητική τους προπαγάνδα (κατηγορούσαν τον Κερένσκι ότι ήθελε να τις ματαιώσει), είχαν δείξει ότι οι μπολσεβίκοι δέν αντιπροσώπευαν παρά το 1/4 του εκλογικού σώματος. Οι σοσιαλ·επαναστάτες, κατά παράδοση άντιπρόσωποι των άγροτικών μαζών, είχαν σχεδόν τις μισές ψήφους και οι Καντέ, το κύριο άστικό κόμμα, έρχονταν δεύτεροι στις πόλεις. Άπέναντι όμως στην μπολσεβικική πλειοψηφία στις δύο πρωτεύουσες, στα βιομηχανικά κέντρα, στα συνδικάτα και τις ένσπλες δυνάμεις, δηλαδή στα νευραλγικά κέντρα της ρωσικής κοινωνίας, όλες οι άλλες πλειοψηφίες, που αντιπροσώπευαν το νομικό πλαίσιο της «έθνικής κυριαρχίας», δέν είχαν καμιὰ δυνατότητα έπικράτησης. Κάτω από ένα τέτοιο συσχετισμό των δυνάμεων, δέν χρειάστηκε παρά ή επέμβαση ενός ναύτη για να διαλυθεί ή Συντακτική Συνέλευση. Άργότερα,

1) Κανένα καθεστώς—άστικό ή σοσιαλιστικό—δέν μπορούσε να σταθεί άν δέν έκανε μιὰ χωριστή ειρήνη με τή Γερμανία: αυτή είναι ή άποψη του Λένιν. *«Γιατί ένας στρατός, που σαν το ρωσικό, αποτελείται από άγρότες άπαντισμένους από τον πόλεμο, θα ανατρέψει την έργατική σοσιαλιστική κυβέρνηση μόλις γίνει ή παραμικρή ήττα»* Λένιν: ένθ. άν. II, 321.

2) Trotski : De la Révolution d'Octobre à la paix de Brest-Litowsk.

τὸ τρίτο συνέδριο τῶν σοβιέτ (ὅπου οἱ μπολσεβίκοι εἶχαν τὰ 97 % τῶν ψήφων) ἐπικύρωσε ὁμόφωνα τὴ διάλυση τῆς Συντακτικῆς γιὰ τὴν ὁποία κανεὶς οὐσιαστικὰ δὲν ἐνδιαφερόταν.

Ἄν, ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τοῦ 19ου αἰῶνα, ἡ Ὀκτωβριανὴ ἐπανάσταση μπορεῖ νὰ φανεῖ σὰν ἓνα τέτοιο πραξικόπημα, ἀντίθετα, ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου, θὰ πρέπει νὰ φανεῖ σὰν ἓνα θάσμα πολιτικῆς ὠριμότητος.

Μιά εἰκόνα ποὺ τονίζει τὸ ὀργανωτικο-στρατιωτικὸ στοιχεῖο εἰς βάρος τῆς πολιτικῆς συνείδησης, ποὺ βρίσκεται στὴ ρίζα τῶν πιὸ θεμελιακῶν γεγονότων τοῦ 1917, δὲν ἀφορᾷ παρὰ τὴν ἐπιφάνεια τῆς ἱστορίας. Ἄν, πραγματικά, ἡ τεράστια πλειοψηφία τοῦ πληθυσμοῦ ἦταν καταδικασμένη σὲ μιὰ ἀξεπέραστη πολιτικὴ παθηκτικότητα ἢ, τὸ πολὺ, σὲ μιὰ ἀναρχοῦμενη καὶ διχῶς ἐπαύριο βία, ἡ μειοψηφία τῶν ἀστικῶν κέντρων, ποὺ ἔκανε τὶς δύο ἐπαναστάσεις τοῦ 1917, ἔζησε τὴν πιὸ ἔντονη πολιτικὴ ζωὴ ποὺ γνόρισε ὁ 20ὸς αἰῶνας, δοκίμασε μὲ μιὰ ἀσύλληπτη γιὰ μᾶς ριζοσπαστικότητα καὶ συνέπεια ὄλες τὶς δυνατὲς πολιτικὰς λύσεις καὶ κατέληξε στὴν Ὀκτωβριανὴ ἐπανάσταση μὲ τὴν ἴδια ἐσωτερικὴ ἀναγκαιότητα καὶ μὲ τὴν ἴδια λογικὴ *rigueur*, ποὺ χαρακτηρίζουν τὶς πιὸ αὐθεντικὰ πολιτικὰς ἐποχάς. Εἶναι ἀδύνατο νὰ καταλάβουμε τὸ πραξικόπημα τοῦ Ὀκτωβρίου χωρὶς νὰ τὸ ἐντάξουμε μέσα στὸ γενικὸ κύκλο τῆς στρατιωτικῆς κατάρρευσης, τῆς ἐξάρθρωσης τῆς κρατικῆς μηχανῆς, τῆς ἀποσύνθεσης τῆς αὐτοκρατορίας κάτω ἀπὸ τὰ αὐτονομιστικὰ κινήματα τῶν μειονοτήτων, τῆς ἐξέγερσης τῶν ἀγροτῶν κατὰ τῶν μεγαλογαιοκτημόνων, τῆς παράλυσης τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς οἰκονομικῆς κρίσης καὶ χωρὶς, παράλληλα, νὰ τὸ δοῦμε σὰν τὸ ὀργανικὸ ἀποτέλεσμα τῆς πολιτικῆς διαφοροποίησης τῶν μαζῶν μέσα στὰ σοβιέτ, τῆς «δοκιμασίας τῆς φωτιᾶς» στὴν ὁποία ὑποβλήθηκαν ὄλες οἱ ἰδέες, οἱ μέθοδοι καὶ τὰ προγράμματα στὰ ὁποία ἐκφράστηκε ἡ ρωσικὴ πολιτικὴ σκέψη ὕστερα ἀπὸ τὴν πιὸ ἐξουχιστικὴ συζήτηση καὶ κριτικὴ ἀπὸ τὸ 1900 μέχρι τὸ 1917 καὶ τῆς ἐντονώτατης ἰδεολογικῆς πάλης ἀνάμεσα ὄχι μόνο στὰ ἀντίμαχα κόμματα ἀλλὰ καὶ στὶς «τάσεις» καὶ τὶς «πτέρυγες» μέσα στὰ ἴδια τὰ κόμματα καὶ πρῶτα ἀπ' ὅλα μέσα στὸ ἴδιο τὸ μπολσεβικικὸ κόμμα. Ἀπέναντι σὲ μιὰ τέτοια κατάσταση, *«ἡ ἐξέγερση ποὺ τὴν ὀλοκληρώνει, γράφει ὁ Τρότσκι, φαίνεται πολὺ σύντομη, πολὺ στεγνὴ, πολὺ πρακτικὴ, σὰ νὰ μὴν ἀνταποκρίνεται στὸ ἱστορικὸ μέγεθος τῶν γεγονότων»* (1)...

Ἡ «δικτατορία τοῦ προλεταριάτου», τὰ ἐργατικὰ καὶ στρατιωτικὰ σοβιέτ μέσ' τὰ ὁποία πλειοψηφοῦσαν οἱ μπολσεβίκοι, ἦταν ἡ μόνη κορυφὴ ποὺ δὲν τὴν εἶχε σκεπάσει ἡ πλημμύρα τῆς ἀγροτικῆς ἐξέγερσης. Ὅπως τὶς προβλέπει ὁ Τρότσκι (2), ἡ νίκη τῆς ἀγροτικῆς ἐξέγερσης ἔφερε στὴν ἐξουσία ὄχι μιὰ ἀγροτικὴ κυβέρνησις, ἀλλὰ τὸ πιὸ ἐξτρεμιστικὸ κόμμα τοῦ πληθυσμοῦ τῶν πόλεων : *«ἡ ἐπιτυχία μιᾶς ἀγροτικῆς ἐξέγερσης, ἔλεγε*

1) L. Trotski : Histoire de la révolution russe II, 528.

2) Βλ. πιὸ πάνω § 9.

τὸ 1905 ὁ Τρότσκι, *δριζέται ἀπὸ τὸ ἀν θὰ κατορθώσει νὰ ἐνισχύσει τὴ θέου τῆς ἐπαναστατικῆς, πτέρυγας τοῦ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ*.

Ξεχνώντας τὶς διακηρύξεις του γιὰ τὸν «ἀστικο-δημοκρατικὸ» χαρακτήρα τῆς ἐπανάστασης, ξεχνώντας ἐπίσης τὸ πῶς εἶχε καταδικάσει τὶς «παράλογες, ἡμιαναρχικὲς» θεωρίες τοῦ Τρότσκι γιὰ τὴ «διαρκὴ ἐπανάσταση» (1) ὁ Λένιν ἔγραφε μετὰ τὴν ἐπιτυχία τῆς Ὀκτωβριανῆς ἐπανάστασης :

«Ἡ πορεία τῶν γεγονότων ἐπαλήθευσε τὶς προβλέψεις μας. Στὴν ἀρχή, ἡ ἐπανάσταση ἦταν ἡ ἐπανάσταση δλόκληρου τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ ἐναντίον τῆς μοναρχίας, ἐναντίον τῶν μεγαλογαιοκτημόνων, ἐναντίον τῆς φεουδαρχίας: στὸ μέτρο αὐτὸ ἡ ἐπανάσταση ἦταν ἀσικὴ, ἀστικοδημοκρατικὴ. Ὑστερα, ἡ ἐπανάσταση ἔγινε μὲ τοὺς φτωχοὺς ἀγρότες, τοὺς ἡμιπρολεταρίους, μὲ ὄλους τοὺς ἐκμεταλλεῦόμενους ἐναντίον τοῦ καπιταλισμοῦ, ἐναντίον τόσο τῶν καπιταλιστῶν ὅσο καὶ τῶν πλουσίων ἀγροτῶν, τῶν κουλάνων, τῶν κερδοσκόπων: στὸ μέτρο αὐτό, ἡ ἐπανάσταση ἔγινε σοσιαλιστικὴ. Κανένα σινικὸ τεῖχος δὲν χωρίζει τὴ μιὰ ἐπανάσταση ἀπὸ τὴν ἄλλη· τὸ μόνο ποὺ τὶς ξεχωρίζει εἶναι ὁ βαθμὸς προετοιμασίας τοῦ προλεταριάτου καὶ ὁ βαθμὸς τῆς συνένωσής του μὲ τοὺς φτωχοὺς ἀγρότες» (2).

Τέσσερα χρόνια ἀργότερα, στὴν τέταρτὴ ἐπέτειο τῆς Ὀκτωβριανῆς ἐπανάστασης, ὁ Λένιν ἔλεγε ἀκριβῶς τὰ ἴδια :

«Ὁδηγήσαμε ὡς τὴν ἄκρην τὴν ἀστικοδημοκρατικὴ ἐπανάσταση. Ἐχοντας πλήρη ἐπίγνωση τοῦ τί κάνουμε, σταθερὰ καὶ χωρὶς ν' ἀποκλίνουμε ἀπὸ τὴν πορεία μας, προχωρᾶμε πρὸς τὰ μπρός, πρὸς τὴ σοσιαλιστικὴ ἐπανάσταση, ξαίροντας ὅτι κανένα σινικὸ τεῖχος δὲν τὴν ξεχωρίζει ἀπὸ τὴν ἀστικοδημοκρατικὴ, ξαίροντας ὅτι μόνο ἡ πάλη ἔχει τὸν ἀποφασιστικὸ λόγο» (3).

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὁ Λένιν καὶ ὁ Τρότσκι εἶχαν πλήρῃ ἐπίγνωση τοῦ τί ἔκαναν :

Ὁ Hegel ἔλεγε ὅτι «ἡ στάση τοῦ Λόγου (δηλαδὴ τῆς βαθύτερης δύναμης ποὺ κινεῖ τὴν ἀνθρώπινη ἱστορία στὸ μέτρο, ποὺ ἡ ἱστορία αὐτὴ εἶναι ἡ προοδευτικὴ πραγματοποίηση τῆς ἐλευθερίας) ἀπέναντι στίς πράξεις τῶν ἀνθρώπων μπορεῖ νὰ ἐξομοιωθεῖ μ' ἓνα εἶδος ὑπέρτατης καὶ παντοδύναμης πονηρίας. Ἀφήνει τοὺς ἀνθρώπους νὰ δροῦν σύμφωνα μὲ τὰ πάθη καὶ μὲ τὰ ἀτομικὰ τους συμφέροντα» (ὡς προσθέσουμε καὶ τὴν ἰδεολογία, ποὺ εἶναι ἡ περιεκτικότερη ἔκφραση αὐτοῦ τοῦ «πάθους», χωρὶς τὸ ὅποιο, ὅπως ἔλεγε ὁ Hegel, «τίποτε μεγάλο δὲν γίνεται σὶνὸν κόσμο») *Αὐτὰ ὅμως ποὺ κάνουν οἱ ἀνθρώποι δὲν εἶναι αὐτὰ ποὺ αὐτοὶ θέλουν, ἀλλ' αὐτὰ ποὺ θέλει ὁ Λόγος: οἱ ἀνθρώποι δὲν καταλαβαίνουν ὅτι ὁ Λόγος τοὺς χρησιμοποιεῖ σὰν ὄργανα γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῶν δικῶν του σκοπῶν» (4).*

1) Ἡ στροφὴ τοῦ Λένιν καὶ ἡ ἐνδηλὴ του προσχώρηση στίς ἀπόψεις τοῦ Τρότσκι ἐκδηλώθηκε γιὰ πρώτη φορὰ στίς περίφημες «θέσεις τοῦ Ἀπριλίου» 1917. Ὡς γνωστόν, ὡς τὰ τότε ὁ Λένιν βρισκόταν στὴν Ἑλβετία, καὶ τὸ κόμμα του εἶχε τίς ἴδιες θέσεις μὲ τοὺς μενσεβίκους σχετικὰ μὲ τὸ ἀναγκαῖα «ἀστικο-δημοκρατικὸ» περιεχόμενο τῆς ἐπανάστασης.

2) Λένιν: *Ὁ ἀποστάτης Κάουτσου*, κλπ. 1918, ἔνθ. ἀν. II, 493.

3) Λένιν: *Ἡ Τετάρτῃ Ἐπέτειος τῆς Ὀκτωβριανῆς Ἐπανάστασης*. Ἐνθ. ἀν. II, 909—910.

4) Hegel: *Die Vernunft in der Geschichte*, σελ. 105, 87, 85.

Ἔτσι καί γιά τὸ μαρξισμό: ὁ ἄνθρωπος δρᾷ συνειδητά, μόνο πού ἡ συνειδησή του εἶναι «*ψευδῆς ἰδεολογική*» (1): «*τὰ ἀληθινὰ κίνητρα τῆς πράξης του τοῦ μένου ἀγνωστα*». Καί γιά τὸν Hegel ὅπως καί γιά τὸν Μάρξ, τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων εἶναι πάντοτε ἔλλογο, κι' αὐτὴ ἡ *αἰσιόδοξη* φιλοσοφία τῆς ἱστορίας στηρίζεται εἴτε στὴν πίστη στὸ Λόγο σὰν ἀληθινὴ κινήτρια τῆς ἱστορίας, εἴτε στὴν πίστη στὴν *ἔσωτερικὴ λογικὴ* τῶν συμφερόντων: «*τίποτε δὲν γίνεται χωρὶς τῆ σύμπραξη τῶν ἐνδιαφερομένων, καὶ οἱ ἄνθρωποι δὲν ἐνδιαφέρονται παρὰ μόνο γιὰ τὸ συμφέρον τους*» (2), ἔλεγε ὁ Hegel γιὰ νὰ συμπεράνει ὅτι αὐτὰ τὰ συμφέροντα, πού αὐτὰ καθαυτὰ εἶναι τυφλά, πρέπει νὰ θεωρηθοῦν σὰν τὰ ὄργανα πού χρησιμοποιοῦν ὁ Λόγος γιὰ νὰ χρησιμοποιήσῃ τοὺς σκοπούς του. Ὁ Μάρξ θὰ περιοριστεῖ ἀπλῶς νὰ πεῖ ὅτι αὐτὰ τὰ ἀτομικά, ὁμαδικά, ταξικά συμφέροντα παράγουν μόνο τους, ἀπὸ τὴν αὐθόρμητὴ τους ἀνάπτυξη, αὐτὴ τὴ λογικὴ τῆς ἱστορίας πού τόσο θαύμαζε ὁ Hegel. Καί γιά τοὺς δύο, ἡ συνειδηση τῶν πρωταγωνιστῶν τῆς ἱστορίας εἶναι «*ἐξαπατημένη*»: ἡ λογικὴ τῆς ἱστορίας παράγεται εἴτε ἀπὸ τὰ συμφέροντα σὰν τέτοια, εἴτε ἀπ' αὐτὸ πού κρύβεται πίσω ἀπὸ τὰ συμφέροντα, πού κινοῦν τοὺς ἀνθρώπους.

Μέσα σ' αὐτὸ τὸν κόσμο τῆς «*πονηρίας*», ἡ ἱστορία ἀποκτᾷ ἓνα «*διαβολικό*» χαρακτήρα: ἐξαπατᾷ τὴ συνειδηση καί τις καλὲς ἢ κακὲς τῆς προθέσεις, κάνει τὴν πράξη τοῦ ἀνθρώπου διάφορη ἀπὸ τοὺς σκοπούς του, κάνει ὥστε νὰ φέρνουν ἄδικα ἀποτελέσματα οἱ πιὸ δίκαιες προθέσεις καί δίνει ἄφεση ἁμαρτιῶν στὴν ἀδικία. Αὐτὸ εἶναι τὸ «*δικαστήριο τῆς ἱστορίας*», μέσ' στὸ ὁποῖο ὄχι μόνο οἱ πράξεις τῶν ἀνθρώπων κρῖνονται μὲ κριτήρια διάφορα ἀπὸ τὰ κριτήρια τῶν προθέσεων τους, ἀλλ' αὐτὲς οἱ ἴδιες οἱ προθέσεις κι' αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ ἔσωτερικὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων ἐξοφανίζονται καί ταυτίζονται μὲ τὴν ἐξωτερικὴ τους ἐκδήλωση: τὴν πράξη. Μέσα σ' αὐτὸ τὸν κόσμο τῆς «*ἐξαπατημένης συνειδησης*», ὅπου ἄλλα θέλει, ἄλλα κάνει κι' ἄλλα νομίζει ὅτι κάνει, ὁ ἄνθρωπος ὑφίσταται ἓνα διχασμὸ τῆς συνειδησης: ἡ πρώτη ρωσικὴ ἐπανάσταση, ἡ ἐπανάσταση τοῦ 1905 στὴν ἀρχικὴ «*γκαπονιστικὴ*» τῆς φάση, ἐξαπολύθηκε κάτω ἀπὸ τὸ σημεῖο αὐτοῦ τοῦ διχασμοῦ. Τῶντι, ὁ Ἄζεφ, πράκτορας τῆς ἀστυνομίας καί συγχρόνως ἡγέτης μιᾶς τρομακτικῆς ὀργάνωσης, χωρὶς ἴσως ὁ ἴδιος νὰ ξαίρει τί οὐσιαστικὰ εἶναι, ἦταν μιὰ ἀπλῶς αἰνιγματικὴ φυσιογνωμία πού ἡ δράση του, ἀκριβῶς ἐπειδὴ περιορίστηκε στὴν *ἀτομικὴ* τρομοκρατία, δὲν παρουσιάζει κανένα ἰδιαίτερο *ἱστορικὸ* ἐνδιαφέρον. Ἀντίθετα, ὁ πᾶτερ Γκαπόν—πού ἀπὸ παπὰς ἔγινε πράκτορας τῆς ἀστυνομίας, μέσ' στὰ ἐργατικὰ συνδικάτα καί ὕστερα ἀρχηγός, θέλοντας καί μὴ, τῆς πρώτης μεγάλης ἀπεργίας μὲ τὴν ὁποία ἄρχισε ἡ ἐπανάσταση τοῦ 1905, παρουσιάζει ἓνα μέγιστο ἱστορικὸ ἐνδιαφέρον, ἀκριβῶς γιατί ἡ «*πονηρία*» τῆς ἱστορίας ἀποδειχτήκε πολὺ πιὸ δυνατὴ ἀπὸ τὴ συνειδησή του, τοὺς

1) Βλ. τὴν περίφημη ἐπιστολὴ τοῦ Engels στὸν Mehring τῆς 14 Ἰουλίου 1893.

2) Hegel: Die Vernunft in der Geschichte, σελ. 85.

άληθινούς ή φαντιστικούς του σκοπούς, και κυριάρχησε πάνω του σάν ένα είδος άρχαίου πεπρωμένου (1).

Νέοι «βασιληάδες—φιλόσοφοι», ό Λένιν και οι σύντροφοί του: ή πλειάδα τών διανοουμένων, που άπετέλεσε την πρώτη «Έργατική κυβέρνηση» της Ιστορίας (2). Ήταν άπολύτως βέβαιοι ότι είχαν πλήρη επίγνωση του τί κάναν. Από την άρχή της επανάστασης ό Λένιν δέν είχε καμιά αύταπάτη ώς προς τούς άληθινούς λόγους της έπιτυχίας της:

«Η επαναστατική κρίση δημιουργήθηκε από τον πόλεμο και ξέσπασε πρώτα στη Ρωσία (...) γιατί οι στρατιωτικές ήττες εκλόμισαν τον παλιό κυβερνητικό μηχανισμό, όλο το παλιό καθεστώς, ξεσήκωσαν εναντίον του καθεστώτος όλες τις κοινωνικές τάξεις, ξέδωσαν το στρατό, διάλυσαν την παλαιά ήγετική τάξη και στη θέση της έβαλαν στοιχεία καινούργια, φρέσκα, βγαλμένα από τούς κόλπους της άστικής τάξης...»

«Άς μήν αύταπατώμεθα. Αν ή επανάσταση θριάμβευσε τόσο γρήγορα, αυτό οφείλεται στο ότι υπήρχε μιá έντελώς πρωτότυπη ιστορική κατάσταση, που έκανε δυνατή τη συνένωση τών πιο διάφορων κοινωνικών στρωμάτων, τών πιο έτερογενών τάξεων συμφερόντων...» (3).

Αυτή ήταν ή άποψη του για την επανάσταση του Φεβρουαρίου. Ίδου τι έλεγε για την επανάσταση του Οκτωβρίου: *«ήταν εύκολο, λέει ό Λένιν, να κάνουμε την επανάσταση σε μιá χώρα τόσο καθυστερημένη όσο ή Ρωσία—τόσο εύκολο όσο το να σηκώσει κανείς ένα πούπουλο» (4).* Αντίθετα, προς τη μαρξική διδασκαλία, ή καπιταλιστική άνωριμότητα έκανε στη Ρωσία εύκολο το πέραςμα στην προλεταριακή επανάσταση ένώ *«είναι σαφές ότι είναι δύσκολο να γίνει ή επανάσταση στην καπιταλιστικά άναπτυγμένη Εύρώπη» (5).*

Αυτή ή εύκολία, προσθέτει ό Λένιν, κρύβει μιá ουσιαστική δυσκολία. *«Αν ό καθυστερημένος χαρακτήρας της ρωσικής κοινωνίας διευκόλυνε την εργατική εξέγερση, ή ίδια οικονομική καθυστέρηση ήταν ταυτόχρονα το μεγαλύτερο εμπόδιο για το πέραςμα από την προλεταριακή επανάσταση στην άνοικοδόμηση του σοσιαλισμού δηλαδή την πραγματοποίησή της προλεταριακής επανάστασης. Τόσο ό Λένιν όσο και ό Τρότσκι είχαν πλήρη επίγνωση της ουσιώδους διαφοράς που υπάρχει ανάμεσα στην άπλως*

1) Έντεταλμένος από τη Μυστική Αστυνομία να διοχετεύσει προς την άστική οικονομική πάλη το καθημερινά όγκουμένο εργατικό κίνημα, ό Γκαπόν παρأسύρθηκε από την «άντικειμενική λογική» του παιχνιδιού του και όργάνωσε την πρώτη γενική άπεργία τών εργατών της Πετρούπολης. Κι αυτός όπως και οι έργατες αισθανόταν την ίδια εϋλαβική νομιμοφροσύνη προς τον τσάρο: οι διαδηλωτές της «Ματωμένης Κυριακής» είχαν κατέβει στους δρόμους κρατώντας εικόνες του Τσάρου—βέβαιοι όπως τούς τ'οχε πει ό Γκαπόν, ότι ό τσάρος θα τούς καταλάβαινε. Όταν ό στρατός μωδραλλιοβόλησε τούς διαδηλωτές ό Γκαπόν κήρυξε έκπτωτο τον Τσάρο κι' έδωσε το σύνθημα της επανάστασης.

2) Από τά 15 πρόσωπα που άποτελοΰσαν την πρώτη μπολσεβικική κυβέρνηση, 11 ήταν διανοούμενοι και μόνο 4 ήταν έργατες.

3) Λένιν: *Γράμματα από μακριά*: ένθ. άν. I, 901-2.

4) Λένιν: *Για τον Πόλεμο και την Ειρήνη*. 1918, ένθ. άν. II, 353.

5) Λένιν: ένθ. άν. II, 348.

ἀρνητική διαδικασία της κατάλυσης του παλαιού καθεστώτος και τη *θετική πραγματοποίηση του σοσιαλισμού*, χωρίς την οποία ή «δικτατορία του προλεταριάτου» και ή αντικαπιταλιστική επανάσταση είναι λέξεις δίχως περιεχόμενο. Για να δείξει αυτή τη διαφορά, ο Λένιν υπενθυμίζει συνεχώς τη *«ριζική διαφορά που υπάρχει ανάμεσα στις αστικές επαναστάσεις του παρελθόντος και την προλεταριακή επανάσταση»* (1).

44. Αστική και προλεταριακή επανάσταση

Στη μελέτη μας *«Η θεωρία της κοινωνικής πάλης»* δείξαμε σε τι συνίστανται τα μυθολογικά στοιχεία που δίνουν μια τόσο σαγηνευτική όψη στη μαρξική θεωρία της πάλης των τάξεων. Ένα από αυτά τα μυθολογικά στοιχεία είναι και ή ρωμαντική ιδέα ότι ή καταπιεζόμενη και έκμεταλλευόμενη τάξη κάθε κοινωνικού καθεστώτος αποτελεί την ιστορική δύναμη που θ' ανατρέψει το παλαιό καθεστώς και θα δημιουργήσει τις «νέες και ανώτερες» παραγωγικές σχέσεις. Όπως δείξαμε, καμιά από τις έκμεταλλευόμενες τάξεις που αναφέρει ο Μάρξ δεν έπαιξε το δημιουργικό ρόλο που τους έχει αποδώσει ο μαρξισμός. Το σχήμα του Μάρξ δεν έχει νόημα παρά μόνο στο μέτρο που προϋποθέτει ότι το προλεταριάτο θα ανατρέψει το καπιταλιστικό καθεστώς και θα δημιουργήσει το σοσιαλιστικό. Αν ο Μάρξ αποδίδει στις έκμεταλλευόμενες τάξεις του *παρελθόντος* την επαναστατική γονιμότητα που, κατά τις προσδοκίες του, χαρακτηρίζει το προλεταριάτο, είναι γιατί έκανε μια έντελως άθემιτη σύγχυση ανάμεσα στην αστική τάξη της φεουδαρχικής περιόδου και τις έκμεταλλευόμενες και αρχόμενες τάξεις. Έτσι δηλώνει στην *Αθλιότητα της Φιλοσοφίας*, ότι *«ή φεουδαρχία είχε κι'αυτή το προλεταριάτο της: τους δουλοπαροίκους, που μέσα τους, βρισκονταν τα έμβρυα της αστικής τάξης»* (2). Άλλ' αυτή ή θεωρία είναι έντελως αστήρικτη: ή αστική τάξη δεν υπήρξε ποτέ αντικείμενο έκμετάλλευσης. Απ'έξαρχής ήταν μια τάξη αυτόνομη στο οικονομικό πεδίο, αντίθετα προς τους δουλοπαροίκους, τους σκλάβους ή τους εργάτες, που, στο οικονομικό πεδίο, αποτελούν τάξεις που δεν έχουν καμιά αυτόνομία, αλλά λειτουργούν σαν *εκτελεστικά όργανα* της τάξης στην οποία ανήκουν τα παραγωγικά μέσα. Αυτό το ήξιαιρε πολύ καλά ο Λένιν όταν έλεγε ότι ή αστική έξουσία σχηματίζεται βαθμιαία μέσα στο παλαιό καθεστώς, έτσι που *«το μοναδικό έργο της αστικής επανάστασης είναι να σαρώσει και να εκμηδενίσει τα εμπόδια που το παλαιό καθεστώς βάζει στην ανάπτυξη του καπιταλισμού»* (3). Αντίθετα, ή προλεταριακή επανάσταση αντιμετωπίζει το δυσκολότατο πρόβλημα να *«περάσει από τις παλαιές καπιταλιστικές στις νέες σοσιαλιστικές σχέσεις»*.

1) Λένιν: *Τά άμεσα καθήκοντα της σοβιετικής έξουσίας*. 1918, ένθ. άν. II, 370.

2) Μάρξ: *Misère de la Philosophie*, σελ. 97. Βλ. *Η θεωρία της κοινωνικής πάλης*, σελ. 19 κ. έ.

3) Λένιν: *Για τον Πόλεμο και την Ειρήνη*. Ένθ. άν. II, 344.

Αυτή ή διαφορά άποκαλύπτει τή διαφορετική σημασία που έχει ή *ταξική συνείδηση* στις άστικές και τις έργατικές τάξεις.

Ανεξάρτητα άπό τή συνείδηση που έχουν για τόν έαυτό τους και άπό τó νόημα που δίνουν στην κοινωνική τους έργασία, οί άνθρωποι έχουν άντικειμενικά μιá όρισμένη θέση μέσα στη συνολική διαδικασία τής παραγωγής και τής διανομής τών άγαθών. Η ταξινόμηση τών διάφορων θέσεων τών ανθρώπων μέσα στη συνολική αυτή διαδικασία μάς οδηγεί σέ όρισμένους βασικούς τύπους θέσης του ανθρώπου μέσα στην όλότητα τής κοινωνίας: οί βασικοί αυτοί τύποι μάς δίνουν τήν ταξική διάρθρωση αυτής τής κοινωνίας. "Όταν μιλούμε για τόν «ίδεατό τύπο» του προλεταριάτου ή για τήν προλεταριακή «ταξική συνείδηση», δέν κάνομε παρά νά υποθέτουμε ότι «άπέναντι σ' αυτή τήν άντικειμενική του θέση μέσα στη συνολική διαδικασία τής παραγωγής τó προλεταριάτο *πρέπει νά έχει* μιá άντίστοιχη μορφή συνείδησης και δράσης, μιá άντίστοιχη ταξική συνείδηση και μιá άντίστοιχη ταξική δράση». Με τήν έννοια αυτή ό Marx έγραφε στην «*Άγία Οικογένεια*»: «*Δέν πρόκειται εδώ για τó τι ό κάθε προλετάριος ή άκόμα και όλάνερο τó προλεταριάτο πιστεύουν ότι πρέπει νά κάνουν: πρόκειται για τó τι είναι στην πραγματικότητα τó προλεταριάτο (was es ist) και τó τι είναι άναγκασμένο άπό τήν ίδια του τήν ούσία (diesem Sein gemäss) νά κάνει μες τήν ιστορία*» (').

Με τήν ίδια έννοια μπορούμε νά πούμε ότι δέν μάς ενδιαφέρει άν ένας καλβινιστής καπιταλιστής πιστεύει ότι βγάζει λεφτά για νά σώσει τήν ψυχή του: αυτό που μάς ενδιαφέρει είναι ότι οί θρησκευτικές του άντιλήψεις έκφράζουν ένα *σωστό ρεφλέξ* άπέναντι στην άντικειμενική του ταξική θέση, ότι άποτελούν μιá μορφή *σωστής ταξικής συνείδησης* γιατί τόν βοηθούν νά κάνει καλά τή δουλειά του, ότι μέσα στη συγκεκριμένη του δραστηριότητα ό άστός *άνεξάρτητα άπό τή συνείδηση που έχει για τó έργο του*, ένεργει «σύμφωνα με τήν ούσία» τής τάξης του.

Αυτό όμως τó χάσμα άνάμεσα στην «έμπειρική ταξική συνείδηση» και στην Ιδανικό· τυπική· «κανονική» ταξική συνείδηση πρέπει νά εξεταστεί άπό τις έξης δύο πρωταρχικές άπόψεις: 1) άν ή άνύψωση τής έμπειρικής ταξικής συνείδησης στην περιωπή μιáς καθαρής, άντικειμενικής, «κανονικής» συνείδησης είναι άντικειμενικά δυνατή και 2) άν αυτό τó χάσμα έχει πρακτικές συνέπειες πάνω στην ανάπτυξη τής κοινωνίας, άν δηλαδή ή ύπερνίκηση αυτού του χάσματος είναι ή όχι άπαραίτητη

1) Marx—Engels: Die Heilige Familie σελ. 138. Η σωστότατη διάκριση του Marx άνάμεσα στόν «έμπειρικό» προλετάριο και τήν «ούσία του προλεταριάτου» έπρόκειτο νά έπιβεβαιωθεί άπό τήν Ιστορία τής ρωσικής έπανάστασης κατά τόν πιό άπροσδόκητο τρόπο. Στην εξέγερση τής Κρονστάνδης, τó «Έργατικό Κράτος» και τó «Κόμμα τής έργατικής έπανάστασης» (= ή «ούσία του προλεταριάτου») κατέσφαξαν τούς έργάτες τής Κρονστάνδης (= τούς «έμπειρικούς προλετάρους») στό όνομα τών άνώτερων συμφερόντων τής έργατικής τάξης.

προϋπόθεση για την ανύψωση μιάς τάξης σε φορέα της ιστορικής εξέλιξης (1).

Η άντικειμενική δυνατότητα άντικειμενικής συνειδητοποίησης μιάς τάξης ήταν μέχρι το 18ο αιώνα περιορισμένη από όλων των ειδών θρησκευτικούς, μαγικούς ή έξωλογικούς φραγμούς. Μόνο μετά το τέλος του Μεσαίωνα ή Αναγέννηση, ή μεταρρύθμιση, ο ρασιοναλισμός και γενικά όλη ή άνθρωποκεντρική στάση της άστικής τάξης έκαναν δυνατή μιά καινούργια, θετική στάση του άνθρώπου, πάνω στα συγκεκριμένα προβλήματα της κοινωνικής του ζωής. «Επιτέλους, λέει το Κομμ. Μανιφέστο, ο άνθρωπος αναγκάστηκε να έξετάζει με μόνη τη λογική του τις άληθινές συνθήκες της ύπαρξής του και τις σχέσεις του με τους όμοιους του». *«Μιά υπέροχη συγκίνηση κυριάρχησε εκείνη την εποχή, γράφει ο Hegel στη Φιλοσοφία της Ιστορίας, μιλώντας για τόν διαφωτισμό· ο ένθουσιασμός του πνεύματος έκανε τόν κόσμο ν' ανατριχιάζει σάμπως αυτή τη στιγμή να έφτανε ή άνθρωπότητα σε μιά άληθινή συμφιλίωση της θεότητας με τόν κόσμο».* Όπωςδήποτε όμως, όλες οι πριν από το προλεταριάτο κυρίαρχες τάξεις μέσ' στην ιστορία, παρ' όλον ότι δεν είχαν μιά άκριβη συνείδηση για τόν κοινωνικό - ιστορικό τους ρόλο, έκπλήρωσαν την άποστολή τους δηλ. πραγματοποίησαν «σύμφωνα με την ούσία τους» τις έσωτερικές τους δυνατότητες μ' ένα όρισμένο, μπορούμε να πούμε, «αυτόματισμό», μπρός στον όποιο ή συνείδησή τους — ή ταξική τους συνείδηση σαν ιστορικό κίνητρο, σαν παρόρμηση ιστορικής δημιουργίας — είχε μιά πολύ περιορισμένη άποτελεσματικότητα και σημασία.

Πραγματικά, ύπακούοντας στο μόνο κίνητρο του άμέσου, συγκεκριμένου προσωπικού του συμφέροντος, ο άστος π.χ. πραγματοποιεί ταυτόχρονα και την «άποστολή» της τάξης του *ή δραστηριότητα που αναπτύσσει για τόν εαυτό του είναι άμεσα και δραστηριότητα της τάξης του για τόν εαυτό της.* Μέσ' στην ύλική αυτή δραστηριότητα ή συνείδηση που άπαιτείται δεν είναι ή γενική ταξική συνείδηση αλλά άπλως αυτό που όνομάζουμε «έπιχειρηματικό πνεύμα». Από τόν καιρό των τραπεζιτών της Φλωρεντίας και τόν Leone Battista Alberti, που ο Sombart τόν θεωρεί σαν τόν πρώτο άντιπροσωπευτικό τύπο άστου μέχρι τους upper ten thousand του «παγκόσμιου καπιταλισμού» του 20ου αιώνα, όλοι οι συγκεκριμένοι φορείς της καπιταλιστικής εξέλιξης, όλοι οι «ήρωες» της καπιταλιστικής ιστορίας δεν είχαν καμιά άνάγκη να έχουν μιά ιδιαίτερα άνεπτυγμένη ταξική συνείδηση ή μιά ιδιαίτερη φιλοσοφία της ιστορίας για να κάνουν καλά τη δουλειά τους και τη δουλειά της τάξης τους. Υπακούοντας στον αυτόματισμό του κέρδους και στον αυτόματισμό των τιμών της άγοράς, οι δημιουργοί της καπιταλιστικής ιστορίας άφηναν τους άλλους (τήν ίντελλιγέντσια του Tiers - Etat, τους προοδευτικούς μεσοαστούς του 19ου αιώνα κ.ο.κ.) να σκέφτονται για λογαριασμό τους,

1) Για τόν γενικό πρόβλημα της ταξικής συνείδησης βλέπε G. Lukács: *Geschichte und Klassenbewusstsein - Studien über marxistische Dialektik*, 1923.

νά έρμηνεύουν τις πράξεις τους, νά κωδικοποιούν την ήθική τους, νά διαμορφώνουν την κοινή γνώμη κτλ. «*Εγώ θέλω πράττει και σὺ θέλεις γράφει*», έλεγε ὁ Καραϊσκάκης στὸ χρονογράφο του: τὸ ἐνδιαφέρον ὅμως στὴν περίπτωση τῆς ἀστικῆς τάξης συνίσταται ἀκριβῶς στὸ ὅτι καμιὰ τέτοια συμφωνία δὲν ὑπάρχει ἀνάμεσα στοὺς Καραϊσκάκηδες τοῦ καπιταλισμοῦ καὶ τοὺς ἰδεολόγους. Ἡ κατανομή τῆς δουλειᾶς ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς ποὺ εἶναι οἱ φορεῖς τῆς ὕλικῆς δραστηριότητος τῆς ἀστικῆς τάξης καὶ σ' αὐτοὺς ποὺ ἐκφράζουν τὴ συνειδητοποίηση αὐτῆς τῆς δραστηριότητος δὲν μοιάζει μὲ «παραγγελία» πλουσιῦ μαικήνα πρὸς ἀκαδημαϊκὸ πορτραίτιστα: ἡ κατανομή αὐτὴ γίνεται ἀπὸ ἕναν ἀόρατο μᾶεστρο, ποὺ κατευθύνει μιὰ ὀρχήστρα ἀπὸ ἀπομονωμένους μουσικοὺς ποὺ ὁ καθένας νομίζει ὅτι παίζει γιὰ τὸν ἑαυτό του.

Τουναντίον, τὸ προλεταριάτο παύει νά εἶναι ἀντικείμενο ἐκμετάλλευσης καὶ γίνεται «ὑποκείμενο γιὰ τὸν ἑαυτό του» στὸ μέτρο ποὺ ἀπωθεῖ καὶ ἐκμηδενίζει τις «πονηρίες τῆς ἱστορίας», στὸ μέτρο ποὺ παύει νά εἶναι ἀσυνείδητο ὄργανο μιᾶς ἱστορίας, ποὺ μὲ κανένα αὐτοματικὸ τρόπο δὲν μπορεῖ νά γίνει ἡ *δική* του ἱστορία καὶ ὄχι ἡ ἱστορία τῶν κυρίων του. Μέχρι τὴν ὥρα ποὺ τὸ προλεταριάτο θὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ἀταξικὴ κοινωνία (δηλ. μέχρι τῆ στιγμῆ ποὺ θὰ ἐξαφανιστεῖ σὰν τάξη), ἡ ὕλικὴ του δραστηριότητα (ἡ συμμετοχὴ του στὴ διαδικασία τῆς παραγωγῆς) δὲν θὰ εἶναι δραστηριότητα τοῦ προλεταριάτου γιὰ τὸν ἑαυτό του *παρὰ μόνον στὸ μέτρο ποὺ θὰ βρῖσκεται κάτω ἀπὸ τὸ διαρκῆ, ἀγρυπνο, συνειδητὸ ἔλεγχον αὐτοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ προλεταριάτου.*

Γιὰ νά γίνω σαφέστερος δὲν ἔχω παρὰ νά κάνω ἕνα σύντομο παραλληλισμὸ ἀνάμεσα στὸ προλεταριάτο καὶ τὴν ἀστικὴ τάξη: ἀπ' αὐτὸν εὐκόλα συνάγεται ἡ πρακτικὴ—ἱστορικὴ σημασία, ποὺ ἔχει *ἡ ὕλικὴ δραστηριότητα* γιὰ τὴν κάθε μιὰ ἀπὸ τις δύο αὐτὲς κοινωνικὲς τάξεις. Μέσα στὴν ὕλικὴ του δραστηριότητα, ἀπὸ τὴ στιγμῆ ποὺ ἐμφανίζεται στὴ δύση (ἄς ποῦμε γύρω ἀπὸ τὸ 1100) ὁ ἀστὸς—κι' ὅταν ἀκόμα εἶναι ὑποχρεωμένος νά πληρώνει φόρους στὸ γειτονικὸ βαρῶνο—εἶναι μιὰ σχετικὰ αὐτόνομη κοινωνικὰ ὄντοτητα, ποὺ στὸ μέτρο ποὺ ἀναπτύσσει τὴν ὕλικὴ τῆς δραστηριότητα γίνεται σιγὰ-σιγὰ καὶ ἕνα κυρίαρχο κοινωνικὸ στοιχεῖο. Στὴν ἱστορία τῆς ἀστικῆς τάξης, ἡ ἀνάπτυξη τῆς ὕλικῆς δραστηριότητος, ἡ αὐτονομία καὶ ἡ κυριαρχία εἶναι ἔννοιες ποὺ ἔχουν ἀναμεταξύ τους μιὰ σχέση αὐστηρῆς ἀλληλεξάρτησης. Ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, ὁ λεγόμενος Μεσαιῶνας δὲν εἶναι μόνον μιὰ φεουδαρχικὴ κοινωνία διχοτομημένη σὲ ἀφέντες καὶ σὲ δουλοπάροικους, δίπλα στὸ φεουδαρχικὸ τομέα λειτουργεῖ ἤδη ἀπὸ τὸν ἐνδέκατο αἰῶνα ἕνας κλειστὸς καὶ ἀνεξάρτητος τομέας κοινωνικῆς ζωῆς μέσ' στὸν ὅποιο ὁ ἀστὸς εἶναι τὸ κυρίαρχο στοιχεῖο: ἡ μεσαιωνικὴ πόλη, ἡ ἐλεύθερη κοινότητα.

Ἀντίθετα, μέσα στὴν ὕλικὴ του δραστηριότητα, ἀπὸ τὴ στιγμῆ ποὺ ἐμφανίζεται μέσ' τὴν ἱστορία (ἄς ποῦμε γύρω ἀπὸ τὸ 1800) ὁ προλετάριος εἶναι τέλεια ἀποξενωμένος ἀπὸ τὸ ἔργο του, εἶναι ἕνα «ἀντικείμενο ἐκμετάλλευσης», ἕνα «πράγμα» ἀνάμεσα στὰ ἄλλα πράγματα ποὺ δημι-

ούργησε ή βιομηχανική επανάσταση. "Η ύλική του δραστηριότητα δέν τοῦ ἀνήκει καί γι' αὐτό ή ἀνάπτυξή της δέν σημαίνει οὔτε περισσότερη αὐτονομία οὔτε περισσότερη κοινωνική κυριαρχία. "Η βελτίωση τῆς ὑλικῆς του θέσης δέν εἶναι—δπως συμβαίνει στὸν ἀστό, πού ὅσο καλύτερος ἐπιχειρηματίας π.χ. εἶναι τόσο περισσότερα λεφτά κερδίζει—συνάρτηση τῆς ἐργατικότητάς του ἀλλὰ συνάρτηση τῶν τιμῶν τῆς ἀγορᾶς τῆς ἐργασίας, τῆς μαχητικότητάς του (ἀπεργίες κτλ.) καί τοῦ συγκεκριμένου οικονομικοῦ κύκλου (περίοδος εὐημερίας, περίοδος κρίσης κτλ.) πού στέκεται ἀπὸ πάνω του σάν ἓνα ἀνεξέλεγκτο καί ἀτίθασσο πεπρωμένο. Μέσα στὴν ἐργασία του ὁ ἀστός ἀναγνωρίζει τὸν ἑαυτό του σάν αὐτοσκοπὸ μέσα στὴν ἐργασία του ὁ προλετᾶριος πέφτει στὴ θέση ἑνὸς πράγματος: «λόγω τοῦ ἀφηρημένου χαρακτήρα τῆς ἐργασίας του, ἔγραφε ἤδη ἀπὸ τὸ 1805 ὁ Hegel, ὁ ἄνθρωπος γίνεται περισσότερο μηχανικός, περισσότερο ἀδιάφορος, λιγότερο πνευματικός».

Τὴν οὐσιαστική αὐτὴ διαφορά ἀνάμεσα στοὺς χαρακτήρες τῆς ὑλικῆς δραστηριότητας τῆς ἀστικῆς καί τῆς ἐργατικῆς τάξης *τῆ βρισκουμε παραγμένη πάνω σιὴν ἴδια τῆ γέννησή τους*. "Αν τὸ προλεταριάτο ἦταν ἀπ' ἐξαρχῆς ἓνα μηχανικὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀνάπτυξης τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων μέσα στὴν καπιταλιστική κοινωνία, ή ἀστική τάξη δέν ὑπῆρξε ποτὲ (καί αὐτὸ εἶναι μία ἀκόμα διάψευση τοῦ διαλεκτικοῦ σχήματος τῆς μαρξιστικῆς Φιλοσοφίας τῆς Ἱστορίας) ἓνα μηχανικὸ ἢ αὐτοματικὸ ἀποτέλεσμα τῆς πολλῶ ἀμφισβητήσιμης ἀνάπτυξης τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων μέσα στὴν *stricto sensu* φεουδαρχική κοινωνία. "Η ὑπαρξη καπιταλιστικῶν σχέσεων ἰδιοκτησίας εἶχε αὐτοματικὰ σάν ἀποτέλεσμα τὴ γέννηση τοῦ προλεταριάτου. Κανένας τέτοιος ἢ ἀνάλογος αὐτοματισμὸς μέσα στις φεουδαρχικὲς σχέσεις ἰδιοκτησίας δέν συνοδεύει τὴν ἐμφάνιση τῶν εὐρωπαϊῶν ἀστῶν. Τόσο λογικά ὅσο καί ἱστορικά εἶναι ἀδύνατο νὰ φανταστοῦμε ἓναν καπιταλιστὴ χωρὶς δίπλα του νὰ δοῦμε καί τὸν ἴσκιό του: τὸν προλετᾶριο. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο εἶναι ἀδύνατο νὰ δοῦμε καί ἓναν φεουδάρχη χωρὶς τὸν ἴσκιό του: τὸ δουλοπάροικο. "Ο ἀστός ὅμως δέν ἦταν ποτὲ ὁ ἴσκιος κανενός: ἀπ' ἐξαρχῆς ἦταν οικονομικά αὐτεξούσιος καί σχεδὸν ταυτόχρονα, στὴ μεσαιωνική περίοδο, ἔγινε καί πολιτικά αὐτεξούσιος μέσθ στις ἐλεύθερες κοινότητες καί τίς «χειραφετημένες πόλεις»⁽¹⁾.

Οἱ διαπιστώσεις αὐτὲς μᾶς ὀδηγοῦν νὰ δοῦμε τὸ πρόβλημα τῆς ἐξουσίας κάτω ἀπὸ τὸ φῶς ἑνὸς ἄλλου παραλληλισμοῦ. Καί στις δύο περιπτώσεις ὅπου ή ἀστική τάξη ἔθεσε τὸ πρόβλημα τῆς ἐξουσίας, τόσο στὴν ἐποχὴ τῶν «Κοινοτικῶν Χαρτῶν» ὅσο καί στὴν ἐποχὴ τῶν Συντα-

1) "Αν μετὰ τὴν Ἀναγέννηση, ὁ ἀστός μεταμορφωμένος σὲ καπιταλιστὴ (καί μὴν ξεχνᾶμε ὅτι ὁ καπιταλιστὴς εἶναι ἓνας «ἀνέστιος, ἀφρήτωρ, ἀθέμιστος» στὰ μάτια τῆς συντεχνιακῆς κοινωνίας), δέχτηκε μὲ τὴν ἐλεύθερη θέλησή του νὰ περιορίσει σημαντικά τὴν παλιά του πολιτικὴ αὐτονομία πρὸς ὄφελος τῆς κεντρικῆς μοναρχίας, αὐτὸ τὸ ἔκανε μόνο καί μόνο γιατί ή κεντρικὴ μοναρχία ἦταν ή πολιτικὴ μορφή ή πιὸ κατάλληλη γιὰ τὴν οικονομική του πρόοδο, γιὰ τὴ στερεοποίηση καί τὴν ἀνάπτυξη τῆς κοινωνικῆς του κυριαρχίας.

γματικῶν Χαρτῶν, ἡ πολιτικὴ ἐξουσία ποῦ ἀπαιτοῦσε δὲν ἦταν παρὰ τὸ ἐπιστέγασμα, ἡ καθιέρωση καὶ ἡ νομιμοποίηση τῆς νέας κοινωνικῆς πραγματικότητας, ποῦ **ἀπὸ πρῶν** ἦταν ἤδη φτιαγμένη μέσα στὴν οικονομικὴ ζωὴ τῆς παλιᾶς κοινωνίας (1). Δὲν εἶναι ἡ ἀστικὴ πολιτικὴ ἐπανάσταση αὐτὴ ποῦ δημιούργησε τὸ ἀστικὸ καθεστῶς· ἡ ἀστικὴ ἐπανάσταση εἶναι ἀπλῶς μιὰ ἐκδήλωση ἀνάμεσα στὶς ἄλλες τῆς ὀριμότητας τοῦ ἀστικοῦ καθεστώτος καὶ κυρίως τῆς ὑποκειμενικῆς ὀριμότητας καὶ τοῦ πολιτιστικοῦ ἐπιπέδου τῶν ἀστῶν: τὸ παράδειγμα τῆς Γερμανίας τοῦ Bismarck ἀρκεῖ γιὰ νὰ μᾶς δείξει ὅτι ἡ ἀστικο - δημοκρατικὴ ἐπανάσταση (τὸ καθεστῶς ὅπου οἱ ἀστοὶ κυβερνοῦν μὲ τοὺς ἀστοὺς καὶ γιὰ τοὺς ἀστοὺς) δὲν εἶναι οὔτε μιὰ ὀργανικὴ ἀνάγκη τοῦ καπιταλισμοῦ οὔτε καὶ μιὰ ἀναγκαία φάση τῆς καπιταλιστικῆς ἐξέλιξης. Καὶ τοῦτο γιὰτί, στὴν περίοδο τῆς ἀνόδου τῆς ἀστικῆς τάξης, προτοῦ τὸ προλεταριάτο ἐμφανιστεῖ σὰν μιὰ ἀνεξάρτητη πολιτικὴ δύναμη, **ἡ δυναδικὴ ἐξουσία** (σὰν ἓνα τέτοιο φαινόμενο πρέπει νὰ δοῦμε τὴ συμβίωση τῆς ἀστικῆς τάξης μὲ τὴν ἀριστοκρατία στὴ διάρκεια τοῦ Ancien Régime) δὲν εἶναι **αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν** μιὰ ἔνδειξη κοινωνικῆς ἀνωμαλίας ἢ ἀποσύνθεσης. Ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά τὸ Tiers - Etat κρατοῦσε στὰ χέρια τοῦ οἰκονομικῆς ἐξουσία, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἡ φεουδαρχία, οἰκονομικὰ ἐξαθλιωμένη σὰν φεουδαρχία, καὶ ξεπεσμένη στὴ μοῖρα μιᾶς αὐλικῆς ὑπάλληλιας, κρατοῦσε τὴν πολιτικὴ ἐξουσία — μιὰ ἐξουσία ποῦ εἶχε μεταμορφωθῆ σὲ μιὰ τυπικὴ—ὀνομαστικὴ ἐξουσία κάτω ἀπὸ τὰ διπλὰ χτυπήματα τῆς κεντρικῆς μοναρχίας καὶ τῆς κοινωνικῆς ἀνερχόμενης ἀστικῆς τάξης. Αὐτὴ ἡ δυναδικότητα, καὶ ἡ ἀποξένωση τῶν ἀστῶν ἀπὸ τὴν πολιτικὴ ἐξουσία δὲν ἐμπόδισαν διόλου οὔτε τὴν κοινωνικὴ τους ἀνοδο οὔτε καὶ τὴν πνευματικὴ γενικὰ πρόοδο: ἔτσι τὸ Ancien Régime μπορεῖ νὰ ὀριστεῖ σὰν τὸ καθεστῶς στὸ ὁποῖο κυβερναεὶ ὁ μονάρχης **μὲ** τοὺς εὐγενεῖς καὶ **γιὰ** τοὺς ἀστοὺς.

Τὸ ἀκριβῶς ἀντίθετο συμβαίνει μὲ τὸ προλεταριάτο. Ἀπὸ τότε ποῦ τὸ προλεταριάτο ἐμφανίστηκε σὰν μιὰ ἀνεξάρτητη πολιτικὴ δύναμη, ἡ δυναδικὴ ἐξουσία εἶναι μιὰ ὀριακὴ κατάσταση ὄχι μόνο μέσα στοῦ καπιταλιστικὸ καθεστῶς ἀλλὰ καὶ γενικώτερα μέσα σ' ὁποιοδήποτε καθεστῶς χρησιμοποιεῖ ἢ πρόκειται νὰ χρησιμοποιήσῃ τὸ προλεταριάτο σὰν ἀντικείμενο ἐκμετάλλευσης. Ἡ δυναδικὴ ἐξουσία εἶναι ὀργανικὸ σύμπτωμα τοῦ μαρξισμοῦ μιᾶς κοινωνίας καὶ ἡ πιὸ ἀσφαλῆς ἔνδειξη τῆς ὑποκειμενικῆς ὀριμότητας τοῦ προλεταριάτου. Ὅπουδὴποτε ἐμφανίστηκε ἡ δυναδικὴ ἐξουσία, εἴτε ἔθεσε ἀντιμέτωπους τὸ προλεταριάτο καὶ τὴν ἀστικὴ τάξη (ὅπως ἔγινε στὴν παρισινὴ Κομμούνα, στὰ Σοβιὲτ τοῦ 1905 καὶ τοῦ 1917

1) Μιλᾶμε ἐδῶ γιὰ τὸ **γενικὸ τύπο** τῆς ἀστικῆς τάξης. Σὲ κάθε **συγκεκριμένη** ἀνάλυση τῶν **ἱστορικῶν** τῆς ἐκδηλώσεων πρέπει νὰ μὴν ξεχνᾶμε τὶς **ἰδεολογικὰς προϋποθέσεις** τῆς «ὐλικῆς» τῆς δραστηριότητας (βλ. πιὸ πάνω § 37, σελ. 120 κ.έ.). Κι- ἔχουμε ἤδη δείξει τὶς διαλεκτικὰς σχέσεις ποῦ συνδέουν τὴν οἰκονομικὴ καὶ πολιτικὴ δύναμη τῆς ἀστικῆς τάξης μὲ τὴν «αὐτονομία» τοῦ κράτους καὶ τὴ γενικὴ τροπὴ τῆς κοινωνικῆς ἐξέλιξης. Βλ. § 20.

«κλπ.), είτε ἔθεσε ἀντιμέτωπους τὸ προλεταριάτο καὶ τὴ γραφειοκρατία (ὅπως ἔγινε τὸ Σοβιετ τῆς Κρονστάνδης, στὰ Σοβιετ τῆς Καταλωνίας, τὰ *ayuntamientos* τοῦ ἐμφύλιου πολέμου στὴν Ἰσπανία ἢ τὰ «ἐργατικά συμβούλια» στὴν Πολωνία καὶ τὴν Οὐγγαρία) εἶναι μιὰ ὀριακὴ κατάσταση πέρα ἀπὸ τὴν ὁποία δὲν ὑπάρχει παρὰ τὸ δίλημμα «ἢ ἡ ἐπανάσταση ἢ ἡ ὑποταγή». Καὶ τοῦτο γιατί μέσα στὰ καθεστῶτα αὐτὰ τὸ προλεταριάτο εἶναι ἀποξενωμένο ἀπὸ κάθε ἐξουσία: *ἀπὸ τὴν ἴδια του τὴν ταξικὴ οὐσία εἶναι ὑποχρεωμένο ν' ἀπαιτεῖ ταυτόχρονα καὶ τὴν οἰκονομικὴ καὶ πολιτικὴ ἐξουσία*. Τοῦ εἶναι ἀδύνατο νὰ ἀποκτήσει τὴν οἰκονομικὴ ἐξουσία χωρὶς προηγούμενα νὰ μὴν ἔχει κατακτήσει τὴν πολιτικὴ ἐξουσία. Ταυτόχρονα τοῦ εἶναι ἀδύνατο νὰ κρατήσῃ τὴν πολιτικὴ ἐξουσία χωρὶς νὰ κρατᾷ διαρκῶς τὴν οἰκονομικὴ ἐξουσία. Ἡ «δικτατορία τοῦ προλεταριάτου» δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἡ ὀλοκληρωτικὴ συνταύτιση τῆς Πολιτικῆς μὲ τὴν Οἰκονομία: τὸ καθεστῶς ὅπου τὸ προλεταριάτο μὲ τὸ προλεταριάτο καὶ γιὰ τὸ προλεταριάτο διευθύνει καὶ ἐλέγχει τὴν οἰκονομικὴ ζωὴ καί, ὅπως θὰ δοῦμε ἀμέσως παρακάτω, αὐτὴ ἡ διεύθυνση καὶ αὐτὸς ὁ ἔλεγχος δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι καὶ ἡ πολιτικὴ ἐξουσία καὶ ὁ πολιτικὸς ἔλεγχος τοῦ προλεταριάτου.

Ἀκριβῶς ἐπειδὴ μέσα στὴν ὕλική του δραστηριότητα ὁ ἀστὸς πραγματοποιεῖ ἄμεσα τοὺς σκοποὺς του καὶ ταυτόχρονα πραγματοποιεῖται καὶ ὁ ἴδιος σὰν αὐτοσκοπὸς ἢ πολιτικὴ ἀπασχόληση δὲν εἶναι γι' αὐτὸν μιὰ ζωτικὴ, μιὰ ἀντικειμενικὴ ἀνάγκη: γίνεται ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη μόνο ὅταν τὸ ὕφιστάμενο καθεστῶς τὸν ἐμποδίζει νὰ κάνει καλὰ τὴ δουλειά του. Γι' αὐτὸ τὸ καπιταλιστικὸ καθεστῶς δὲν συνεπάγεται ἄμεσα, ὅπως εἶπαμε καὶ πῶς πάνω, μιὰ ὀρισμένη μορφή πολιτικῆς κυβέρνησης. Στὸ πλάνο τῆς πολιτικῆς, ἡ ἱστορία τῆς ἀστικῆς τάξης ἐκφράζεται μὲ μιὰ καταπληκτικὴ στὴν παγκόσμια ἱστορία ποικιλία πολιτικῶν μορφῶν. Τὰ μεσαιωνικὰ ἀστικά κέντρα μᾶς δίνουν ὅλη τὴ γκάμμα τῶν πολιτικῶν ἀποχρώσεων ἀπὸ τὴ βενετσιάνικη ὀλιγαρχία, τὴ φλωρεντινὴ τιμοκρατία καὶ τὴν ἐγγλέζικη Magna Charta μέχρι τὴς φλαμανδικῆς δημοκρατίας. Ἀπὸ τὸ ἀνοιγμα τῆς καπιταλιστικῆς περιόδου καὶ δῶθε, ἡ ἀστικὴ τάξη ἔκανε τὴ δουλειά της κάτω ἀπὸ ὅλων τῶν εἰδῶν τὴς κυβερνήσεις: ἀπὸ τοὺς ἀναγεννησιακοὺς τυράννους καὶ τοὺς μονάρχες μέχρι τὴς κοινοβουλευτικῆς πλειοψηφίης ἢ τοὺς πρῶσους γραφειοκράτες τοῦ Bismarck. Εἶτε ἔχουμε «φωτισμένους» ἢ ἀφώτιστους μονάρχες, εἶτε λειτουργοὺν ἢ δὲν λειτουργοὺν τὰ *Etats-Généraux*, εἶτε πρόκειται γιὰ «μακρὰ» ἢ κοντὰ κοινοβούλια, εἶτε ἔχουμε φιλελευθερισμὸ ἢ δὲν ἔχουμε, εἶτε ἔχουμε Ιακωβίνους ἢ θερμοιδωριανούς... ὅλες αὐτὲς οἱ περιπτώσεις μᾶς δείχνουν ὅτι ἡ ἀστικὴ τάξη δὲν εἶναι ὑποχρεωμένη «ἀπὸ τὴν ἴδια της τὴν οὐσία» νὰ ἔχει ἓνα ὀρισμένο πολιτικὸ πρόγραμμα ἐκτὸς ἀπὸ ἓνα πρόγραμμα *minimum* ποὺ σὲ κάθε δεδομένη περίσταση καθορίζεται ἀπὸ τὴς ἀνάγκες, ποὺ ἄμεσα προκύπτουν ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξη τῆς ὕλικῆς τῆς δραστηριότητος: ἡ γαλλικὴ ἀστικὴ τάξη ἐπιτρέπει στὸ Λουδοβίκο 14 νὰ πιστεύει ὅτι *l'Etat c'est moi*, ὅτι εἶναι «σοφὸς καθοδηγητὴς τῶν λαῶν» (ὅπως θὰ λέγαμε σήμερα) κτλ.

αυτό που την ενδιαφέρει είναι μία γερή προστατευτική πολιτική. Την έχει, και αυτό της άρκει: όλα τ'άλλα είναι «ήχος και καπνός».

Στο σημείο αυτό, θά φέρω το παράδειγμα της θερμιδωριανής φάσης της Γαλλικής επανάστασης—άκριβως γιατί η έννοια του Θερμιδώρ χρησιμοποιήθηκε με τον πιο αυθαίρετο τρόπο από τους μπολσεβίκους και ιδίως από τους τροτσκιστές για την έρμηνεία όρισμένων πολιτικών και κοινωνικών φαινομένων στην ΕΣΣΔ. Η ιστορία της Γαλλικής επανάστασης μας δείχνει δλοκάθαρα ότι η ταξική κυριαρχία της αστικής τάξης δεν συνταυτίζεται με ένα όρισμένο πολιτικό πρόγραμμα, με μία όρισμένη μορφή πολιτικής έξουσίας. "Αν ανάμεσα στο 1789· 1793 ή ιστορία της Γαλλικής επανάστασης είναι ή ιστορία της μαζικής δημοκρατίας, αυτό δεν σημαίνει ότι ή μαζική δημοκρατία είναι ή μόνη πολιτική μορφή κάτω από την όποία ή αστική επανάσταση μπορεί να έξελιχθεί φυσιολογικά και να πραγματοποιήσει το πρόγραμμά της. Οί διάφοροι «ιδεολόγοι» που τόσο περιφρονούσε ό Ναπολέων, οί διάφοροι φιλελεύθεροι "Αγγλοι και Γερμανοί άστοί, που νόμιζαν ότι ή γαλλική επανάσταση δεν είναι παρά ή έφαρμογή στην πράξη της «Κριτικής του Πρακτικού Λόγου», πίστευαν ότι κάθε παρέκκλιση από το πρόγραμμα της πληθειακής δημοκρατίας ήταν μία προδοσία, μία καταστρεπτική διαστρέβλωση της επανάστασης. Σάν μία τέτοια «προδοσία», σάν μία τέτοια άντεπαναστατική διαδικασία είδαν όλη την έξέλιξη της Γαλλικής επανάστασης από το Θερμιδώρ μέχρι τη ναπολεόντεια αυτοκρατορία. Στην πραγματικότητα όμως, ή έξέλιξη αυτή δεν έχει κανένα άντεπαναστατικό χαρακτήρα. Το 1792-3, ή άναγκαία πορεία της επανάστασης είχε φέρει στην έξουσία τους πιο άθηντικούς άντιπροσώπους της πληθειακής δημοκρατίας: τους Ίακωβίνους, δηλ. τά πιο προχωρημένα, τά πιο ριζοσπαστικά στοιχεία των μικροαστικών στρωμάτων των αστικών κέντρων. Τά κοινωνικά αυτά στρώματα όμως, που για μία στιγμή είχαν γίνει οί φορείς της επανάστασης, δεν είχαν άντικειμενικά καμιά πιθανότητα έπικράτησης και ιστορικής δημιουργίας: ό ιστορικός τους ρόλος συνίστατο άποκλειστικά στη διατήρηση των κατακτήσεων της επανάστασης και στην προώθησή της όχι για δικό τους λογαριασμό, αλλά για λογαριασμό της μεγαλοαστικής τάξης. Το ταξικό τους πρόγραμμα δεν ήταν το γενικό πρόγραμμα της αστικής επανάστασης αλλά το όργανο της «πονηρίας της ιστορίας»: μία στιγμή μέσα στη συνολική πορεία μίας επανάστασης που δεν γινόταν για δικό τους λογαριασμό και που έπρόκειτο να τους ξεπεράσει. Η έννάτη Θερμιδώρ δεν είναι παρά το φράγμα που σταμάτησε το επαναστατικό κύμα των μικροαστών και το ξανάφερε στά άντικειμενικά όρια και στους άληθινούς σκοπούς της Έπανάστασης του 1789: μέσα στα όρια αυτά είναι ή αστική ιδιοκτησία, ή έλευθερία του έμποριου, ή ισότητα μέσα στα πλαίσια του αστικού καθεστώτος, ή προπαρασκευή του ιμπεριαλισμού κτλ. *Πέρα* από τά όρια αυτά δεν υπάρχει παρά ή ούτοπία του Babeuf, ή άναρχία χωρίς έπαύριον, ή άνωριμότητα κάθε άνταγωνισμού που ξεφεύγει από το καθαρά αστικό περιεχόμενο της επανάστα-

σης. Ἡ ἔννοια τοῦ Θερμιδῶρ ἐκφράζει λοιπὸν τὴ βίαιη ἐπ.στροφή μιᾶς ἐπανάστασης στὸ πραγματικὸ της πρόγραμμα καὶ στὶς ἀντικειμενικὲς της δυνατότητες.

Τὸ ἀντίθετο ἀκριβῶς συμβαίνει μὲ τὸ προλεταριάτο. «Ἀπὸ τὴν ἴδια του τὴν οὐσία» τὸ προλεταριάτο δὲν μπορεῖ ν' ἀναπτυχθεῖ καὶ νὰ πραγματοποιήσῃ τὸν ἑαυτὸ του σὰν αὐτοσκοπὸ παρά μόνο κάτω ἀπὸ μιὰ ὀρισμένη, αὐστηρὰ καθορισμένη πολιτικὴ μορφή: τὴ μορφή ἐκείνη μέσα στὴν ὁποία τὸ προλεταριάτο μὲ τὸ προλεταριάτο καὶ *γιά* τὸ προλεταριάτο διευθύνει, ὀργανώνει καὶ ἐλέγχει τὴν ταξικὴ του δράση. Ἀπὸ τὸν παραμικρότερο ἐργατικὸ συνεταιρισμὸ μέχρι τὶς πιδ πολυσύνθετες συνδικαλιστικὲς ὀργανώσεις, ἀπὸ τὴν τελευταία τοπικὴ ἐπιτροπὴ, συμβούλιο ἢ σοβιὲτ μέχρι τὶς ἀνώτατες μορφὲς τῆς «δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου» ἢ τῆς ἐργατικῆς κυβέρνησης, ἡ μόνη δυνατὴ πολιτικὴ μορφή κάτω ἀπὸ τὴν ὁποία μπορεῖ τὸ προλεταριάτο ν' ἀναπτύξει τὴν ταξικὴ του δράση καὶ τὴν ταξικὴ του κυριαρχία εἶναι ἡ ὅσο μπορεῖ πιδ τέλεια, ἡ ὅσο μπορεῖ πιδ «ἰδανικὴ» δημοκρατία. Ὁ ἀστὸς ἐνδιαφέρεται πολλὰς φορὲς μόνο γιὰ τὴν ὕλική του δραστηριότητα καὶ ἀφήνει τὴν πολιτικὴ του διακυβέρνηση, ὅπως εἶπαμε πιδ πάνω, στὸν αὐτοματισμὸ καὶ στὶς «πονηρίες» τῆς ἱστορίας. Ἀντίθετα, ἀκριβῶς ἐπειδὴ τὸ προλεταριάτο εἶναι μόνιμα καταδικασμένο νὰ εἶναι ἀποξενωμένο ἀπὸ τὴν ὕλική του δραστηριότητα, δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ μιὰ τάξη *γιά τὸν ἑαυτὸ της* παρά μόνο παραμερίζοντας καὶ ἐξαφανίζοντας κάθε αὐτοματισμὸ καὶ κάθε «πονηρία» ἀπὸ τὴν ἱστορία. Δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ παρά μόνο δυνάμει τῆς ταξικῆς του ἐπαναστατικῆς συνείδησης: μὲ τὴν ἔννοια αὕτὴ πρέπει νὰ καταλάβουμε τὸ λόγο τοῦ Marx «τὸ προλεταριάτο ἢ εἶναι μιὰ τάξη ἐπαναστατικὴ ἢ δὲν εἶναι τίποτα»⁽¹⁾ ἢ «ἡ ἀπελευθέρωση τῶν ἐργαζομένων εἶναι ἔργο αὐτῶν τῶν ἴδιων τῶν ἐργαζομένων».

Ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἡ ταξικὴ του συνείδηση εἶναι ἡ μόνη σκοπιὰ ἀπὸ τὴν ὁποία τὸ προλεταριάτο μπορεῖ νὰ δεῖ τὸν ἑαυτὸ του ὄχι σὰν ἕνα πράγμα, ὄχι σὰν ἕνα «ἀντικείμενο ἐκμετάλλευσης» (καὶ σὰν τέτοιο, ὅπως εἶπαμε πιδ πρίν, θὰ εἶναι πάντα τὸ προλεταριάτο στὴν καθαρὰ ὕλική του «οἰκονομικὴ» δραστηριότητα) ἀλλὰ σὰν ἕνα ὑποκείμενο - γιά - τὸν ἑαυτὸ του, ἀκριβῶς γι' αὐτὸ τὸ λόγο: κάθε αὐτοματισμὸς, κάθε ἐγκατάλειψη στὸν ντετερμινισμό τῆς κοινωνικῆς ἐξέλιξης, κάθε χαλάρωση τῆς συνειδητικότητάς του, κάθε περιορισμὸς τῆς ἐλεύθερης ἀνάπτυξης τῆς συνειδητικῆς του εἶναι παράγοντες ποὺ *αὐτοματικὰ* περιορίζουν ἀποφασιστικὰ τὶς πιθανότητες ἀπελευθέρωσής του, δυναμώνουν τὶς δουλικὲς τάσεις ποῦ, λόγῳ τῆς παθητικῆς του θέσης μέσα στὴ διαδικασίᾳ τῆς παραγωγῆς, εἶναι σύμφυτες μὲ τὸ προλεταριάτο, καὶ ἔτσι κρατοῦν τὸ προλεταριάτο στὴ «φυσικὴ»—ὕλική του κατάσταση, δηλ. στὴν κατάσταση

1) Σὲ μιὰ ἐπιστολὴ στὸν Schweitzer (13-2-1865). Ὁ Marx διαμαρτύρεται ἐναντίον τῆς αὐταπάτης τοῦ Lassalle ὅτι τὸ Κράτος θὰ κάνει τὸ σοσιαλισμὸ ἐρήμη τῶν ἐργαζομένων.—Τί θὰ σκεφτόταν ὁ Lassalle ἂν ζοῦσε σήμερα;

ένος άπλου «άντικειμένου έκμετάλλευσης». Η συνειδητοποίηση του προλεταριάτου είναι ή ριζική υπέρβαση της ύλικής του θέσης, γιατί ή ύλική του θέση μέσα στην κοινωνία δέν είναι τίποτε άλλο παρά αύτη ή Verdinglichung για την όποία μιλάει ό Marx, δηλ. ή κατάπτωση του άνθρώπου στη θέση ένός πράγματος.

“Αν ή συνείδηση είναι πραγματικά μιá «άντανάκλαση», όπως νόμιζε ό Marx, της ύλικής θέσης του άνθρώπου, τό προλεταριάτο ποτέ δέν θά μπορέσει νά ξεφύγει άπό τό σιδερένιο κύκλο αύτης της «κατάπτωσης». Η άδράνεια, ή παθητικότητα, τό συχνά άγελαίο πνεύμα, ή περίφημη «καθυστέρηση» της προλεταριακής συνείδησης άπέναντι στην «ύλική πραγματικότητα» δέν είναι τίποτε άλλο παρά ένδείξεις της παθητικότητας στην όποία κολλάει ή προλεταριακή συνείδηση στο μέτρο πού δέν είναι τίποτε περισσότερο άπό μιá άπλή «άντανάκλαση» της ύλικής θέσης του προλεταριάτου μέσα στη διαδικασία της παράγωγης. Η φράση του Μάρξ: «*τό προλεταριάτο είναι μιá επαναστατική τάξη ή δέν είναι τίποτε*», δέν σημαίνει παρά τό ότι ό προλετάριος είναι ύποχρεωμένος νά άπαντήσει στο έξής δίλημμα: “Η τό προλεταριάτο κατορθώνει με τη δύναμη του *ιδανικού* της Έλευθερίας νά υπερνικήσει τίς δουλειές της ύλικής του ύπαρξης, όπότε γίνεται πραγματικά τό ύποκείμενο της Ιστορίας του. Η τό προλεταριάτο δέν είναι τίποτα δηλ. δέν είναι παρά ένα άντικείμενο της Ιστορίας άλλων—είτε αύτοι οι άλλοι όνομάζονται καπιταλιστές είτε όνομάζονται «ήγέτες του προλεταριάτου» ή γραφειοκράτες του δήθεν Έργατικού Κράτους.

(Συνεχίζεται)

ΤΟ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΟΝ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ

(ΑΛΜΑΝΑΚ 1958)

της ΑΝΩΤΕΡΑΣ ΣΧΟΛΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Τεύχη Α' και Β'

Πωλούνται είς όλα τά Βιβλιοπωλεία

έκαστον τεύχος δρχ. 25